

નવીન પદ્ધતિથી તૈયાર થએલા
ગુજરાતી સાતમી ચોપડીના અર્થ.

(અર્થની સાથે વ્યુત્પત્તિ સહિત ઘણા
ખરા શબ્દાર્થોની સમજુતી સહિત.)

—:—

જાપાની પ્રસિદ્ધ કરનાર
જેમ્સ હંટલેન્ડર એન્ડ સન્સ
લુકસેલર્સ—વડવાણુ શહેર.

—:—

સુધારેલી નવી આવૃત્તિ ૧લી.
ઇસ્વી. ૧૯૨૭.

સોરાષ્ટ્ર મુદ્રણાલય, રાણપુરમાં
અમૃતલાલ દલપતભાઈ શેઠે છાપ્યું.

કિંમત ૦-૮-૦.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઇટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૪૩૬૭૬ ચર્મીક

પુસ્તકનું નામ ગુજરાતી સાતમી મોજીના
અર્થ

વિષય મ ૩૫૭ : ૮૬૩ : ૬૫ : ૨૫૫

ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાત વિદ્યાપીઠ
૧૩૬૭

પ્રસ્તાવના

હાલ ચાલતી વાચનમાળામાં કેટલાક શબ્દોમાં રહેલો ગુણાર્થ તથા કવિતાની કેટલીક લીટીઓમાં રહેલો વાક્યાર્થ બરાબર સચવાય, એવી પદ્ધતિથી ખાસ કરીને વ્યુત્પત્તિ પર સંપૂર્ણ ધ્યાન રાખી કવિતાના અર્થની જરૂર અમને જણાતાં તે મુજબ અમે એ ગુજરાતી ઉચ્ચ જ્ઞાન વાળા મેટ્રિકુલેશન શિક્ષક પાસે સદરજુ અર્થ ફરીથી તૈયાર કરાવી વિદ્યાર્થીની અનુકુળતા સચવાય એવી જ શૈલીથી કામગીરી તથા ટાઇપ પર ધ્યાન આપી છપાવેલ છે આશા છે કે સદરજુ આવૃત્તિને વિદ્યાર્થી વર્ગ તથા શિક્ષક બંધુઓ તરફથી સંપૂર્ણ ઉત્તેજન મળશે.

વડવાણ શહેર
તા. ૧-૭-૨૭

}

પ્રસિદ્ધ કર્તા.

નવીન પદ્ધતિથી તૈયાર થએલા

ગુજરાતી સાતમી થોપડીના અર્થ.

(અર્થની સાથે વ્યુત્પત્તિ સહિત ઘણા
ખરા શબ્દાર્થોની સમજાવતી સહિત.)

—:~:—

જાપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર
જેમ્સ હંડલકશી એન્ડ સન્સ
બુકસેલર્સ—વડવાણ શહેર.

—:~:—

સુધારેલી નવી આવૃત્તિ ૧લી.
ઈસ્વી. ૧૯૨૭.

સૌરાષ્ટ્ર મુદ્રણાલય, રાણપુરમાં
અમૃતલાલ દલપતભાઈ શેઠે છાપ્યું.

કિંમત ૦-૮-૦.

નવી સાતમી ચોપડીના પાઠના અર્થ.

પાઠ ૧ લો.

નાગરિક=(નગર+રિક)=નગરમાં (શહેરમાં) રહેનારા.

દેશજન=(દેશ+જન)=એકજ દેશમાં રહેનારા.

આચરણ=(આ+ચર+અન)=ચાલ ચલણ, રીતભાત.

નગરવાસી=(નગર+વસ+અનનોર્થ)=નગરમાં રહેનારા.

આણુ=આણા, હુકમ.

પ્રતાપ=કીર્તિ, મહત્વ.

ધોકો=નુકશાન.

અપ્રમાણિકપણે=(અ+પ્રમાણિક-પણે)=દગાથી.

શાખ=આખર, પ્રતિષ્ઠા.

ખટો=કલંક.

લોપ=નાશ.

વહાદાર=રાજ્યભક્ત.

ખખડવું=વાંકું ખોલવું.

જુખાની=જીભેથી ખોલવું અથવા લખાવવું તે.

સ્થાનિક=એક ઠેકાણાના (સ્થાન+રિક)

પ્રતિષ્ઠિત=પ્રતિ+સ્થા(તિષ્ઠ)+ધત=

આખરફાર, પ્રતિષ્ઠાવાળા.

નાલાયક=(ના+લાયક) લાયક નહિ તે, હલકા.

શેઠ=દાખ.

પાર્લામેન્ટ=રૈયત, અમીર, અને રાજાની એકઠી થયેલી સભા.

સભાસદ=(સભા+સદ+અ) સભામાં બેસનારા માણસો.

વજરો=કામદારો.

ખ્યાલ=વિચાર.

વર્તન=(વૃત્+અન) રીતભાત.

સર્વોપરિ=(સર્વ+ઉપરિ) શ્રેષ્ઠ.

પાઠ ૨ જો.

પ્રાચિન=પહેલાંના (પ્રાચિ=પૂર્વ, પહેલાં)

ખગોળવિદ્યા=આકાશી પદાર્થો

સંબંધી હકીકત જાણવાની વિદ્યા

(સ=આકાશ+ગોળ+વિદ્યા).

સંશોધન=શોધ, ખોળ (સમ્=સારી.

રીતે+શ્વ+અન.)

યજ્ઞ=હવન, (યજ્=પૂજવું.)

નિરીક્ષણુ=તપાસીને જોવું તે.

(નિસ્+ર્ક્ષ+અન=માંદેથી તપાસવું)

મંડળ=પ્રકરણ, ભાગ.

દક્ષિણાયન=સૂર્યની વિષુવવૃત્તની

દક્ષિણમાં જવાનો વખત (અશ્વાઢ

માસથી પોષ માસ સુધીનો વખત)

(દક્ષિણ+અર્થ+અન).

સમાગમ=મેળાપ.

વિષુવ=ક્રાંતિવૃત્ત અને વિષુવવૃત્ત

જે જે સ્થાને મળે છે તે જગો

પર સૂર્ય આવે છે ત્યારે ઢહાડો

અને રાત્રિ સરખાં થાય છે તે

જે સ્થાન વિષુવર્ગિદ્વ કહેવાય છે.

જ્યોતિઃશાસ્ત્રી=(જ્યોતિસ્+શાસ્ત્રી)

આકાશી પદાર્થની વિદ્યાને જાણનારા

દૈનિક=દૈવસની. (દિન+ઈક).

વિવરણુ=વિસ્તાર સહીત વર્ણન.

[વિ+વ+અન]

[ચંદ્રગ્રહણુ=ચંદ્રનું દેખાવું બંધ

થવું તે. [ચંદ્ર+ગૃહ+અન]

સમકાલીન=એકજ વખતે થયેલા

[સમ+કાલ+ઈન]

વૈષ્ણવ=વિષ્ણુને માનનાર.

[વિષ્ણુ+અ]

ખીજ ગણિત=અક્ષર ગણિત.

અધ્યાય=ભાગ.

બાળ વિધવા યોગ=બાળપણમાં

વૈધવ્ય પ્રાપ્ત થવું તે.

નિરૂપણુ=વિવેચન, હકીકત.

નિપુણુ=પ્રવીણ, હુશિયાર.

સમર્થ=શક્તિવાળો.

પાઠ ૪ થો.

ઉત્પાદન=નવું પેદા કરવું, મેળવવું.

[ઉત્+પત્+અન]

કરજે=દેવું કરીને.

ભોંય લાહું=ખેતર, પાદર વગેરે.

ખનિજ=ખાણમાંથી નીકળતા

પદાર્થો સોનું રૂપું વગેરે.

(ખનુ=લોદડું)

પ્રત્યક્ષ અને પરાક્ષ એક ખીજથી

ફેલતા શબ્દો છે. પ્રત્યક્ષ=નજરે દેખાય

તે, અને પરાક્ષ=નજરે ન પડે તે.

સમાવેશ=(સમ+આ+વિશ્+અ)સમાવ

ઉપભોગ=(ઉપ+ભુજ્+અ) ભોજવવા

યોગ્ય.

અનામાસે=વગર મહેનતે.

સમ્ય=સારા, સુધરેલા.

દ્રષ્ટ=(સજ્+ત) સરજેલા, પેદા કરેલા.

ઉત્પન્ન=(ઉત્+પત્+ન) પેદા કરવું.

વાહનો=(વહ્+અન) લઈ જનારાં સાધનો.

ઉપયોગી=(ઉપ+યુજ્+ઈનનોર્) સં-
બંધમાં આવી શકે તેવું.

દ્રવ્યોત્પાદન=(દ્રવ્ય+ઉત્પાદન)

નિર્વાહ=(નિસ્+વહ્+અ) ભરણપોષણ

પાઠ ૫ મો.

ભિ-ભિન્ન=(ભિદ્+ન)=ભુદી ભુદી.

શીકલ=ચહેરો.

ધત્યાદિ=(દૈતિ+આદિ)=એ પ્રમાણે
ખીખી.

પ્રયત્ન=(પ્ર+યત્+ન)=યત્ન કરવો તે.

મુખ્યત્વે કરીને=ખાસ કરીને, ધણું
કરીને.

સમૂહ=જૂથો.

કહું=કદ.

મધ્યમ પ્રમાણમાં=મેધએ તેવો.

ગ્રામી=એકજ કુળના.

આત પ્રખ્યાત=(અતિ+પ્ર+ખ્યા+ત)

ખ્યા=વખાણવું, ધણી જાણીતી, ધણી વખણાએલી.

આહાર=(આ+હ+અ) આ+હ=ખાઈ જવું+અ=લક્ષ.

બહુધા=(બહુ+ધા=રીતે) ધણું કરીને.

પ્રસિદ્ધ=(પ્ર+સિદ્ધ+ધ) વખણાએલા.

ઈદિઅન=હિંદુસ્તાની.

અરણ્ય=જંગલ.

પાઠ ૬ મો.

રમણિક=[રમ્+અન+ઈક] આનંદ
વાળું, સુંદર.

સ્વર્ગવાસી=(સ્વર્ગ+વસ્+ઈ) સ્વર્ગમાં
વસનારા (સ. તત્ત્વ).

રક્ષણ=(રક્ષ+અન) રક્ષણ કરવું તે,
ખયાવ.

વગ=સગવડ.

યથાસ્થિત=(યથા+સ્થા+ત) જેટલું
હોય તેવું.

કલ્પનાશક્તિ=(કલ્પના+શક્તિ) અનુ-
માન કરવાની શક્તિ.

સૂર્યોદય=(સૂર્ય+ઉદ+અય) સૂર્યનું
ઉગવું તે.

સુધસ્તિ=(સુધ્+તિ) સુધ્+તું
 આયમવું તે.
 સંતોષ=(સમ+તુષ્+અ) આનંદ,
 રાજી થવું તે.
 મનોહર=(મનસુ+હર્+અ) મનને
 હરનાર (દિ તત્તુ)
 અમ=મહેનત.
 નિરંકુશ=(નિસ+અંકુશ) દાખ વિ-
 નાનો, સ્વચ્છંદી.
 કવચિત=ભાગ્યે જ.
 વિસ્મિત=(વિ+સ્મિ+ત) આશ્ચર્ય
 પામેલું.
 આસ્થાવસ્થા=(આસ્થ+અવસ્થા)
 નાનપણ.
 મર્જના=અવાજ.
 વક્રીભવન=(વક્ર+મૂ+અન) વાકા
 વળવું તે.
 આશ્ચર્યકારક=(આશ્ચર્ય+ક્ર+અક)
 આશ્ચર્ય પમાડે તેવું.
 મેધગર્જના=ગગણાટ, વરસાદનું
 ગાજવું. (મેધ+ગર્જના)
 ભયાનક=ખીક ભાગે તેવો.
 બીલુંકુંભર=લીલીવનરૂપતિથીભરપુર

વૃષ્ટિ=(વૃષ્+તિ) વરસાદ.
 પ્રયુક્ષિત=(પ્ર+કુલ્+શ્ત) પુરેપુરા
 ખીલેલા.
 સજીવન=(સ+જીવ્+અન) જીવવાળો.
 ટટાર.
 અમૃત=(અ+મૃ+ત)=મરેલાને સજી-
 વન કરનાર.
 મારો=ધસારો.
 અગણિત=(અ+ગણ+શ્ત)=ધણી.
 તંદુરસ્ત=(તન+દુરસ્ત)=નિરોગી.
 સર્વોગે=(સર્વ+અંગે)=આખા શરીરપર
 નિભાળા=વાળ
 અવિચારી=(અ+વિચારી)=વિચાર
 વગરનો.
 સારા દહાડા=સુખી જીંદગી.
 પાઠ ૮ મો.
 ભક્તિ=(ભજ્+તિ)=ભજવું તે.
 મચીરહી=મંડ્યા રહી.
 ભક્ત=(ભજ્+ત)=ભજનાર.
 ખ્યાતિ=(જ્ઞા+તિ)=વખાણ.
 મશહુર=ખણિતું.
 ભાયાત=રાગના કુટુંબી ભાઈઓ.
 સંસ્કાર (સમ્+કૃ+અ) સારી રીતે.

કરવું તે સુયોગ.

લીન=ગરક, લીન થયું=ચોટયું.

અભાવ=(અ+ભાવ)=અપ્રીતિ.

દુનિયાદારી=સંસારના વૈભવ..

વિરક્ત=(વિ+રજ્+ત)=મન ઉઠી.

જવું તે.

પતિ પત્ની=ધણી ધણીઆણી.

આણુખનાવ=અપ્રીતિ.

વધામણ્ણ=ખુશ ખબર.

જંજળ=ઉપાધિ, આપદા.

મુક્ત=(મુચ્+ત) છૂટા થએલ.

નિર્ગમન=(નિસ્+ગમ્+અન) ગુળરવું,
ગાળવું.

મના=બંધી.

સતો=હરિભક્ત.

મહિએર=પિએર.

એબ=કલંક.

ગણકાર્યું=માન્યું.

પરોવવું=જોડવું.

વૃદ્ધ=(વૃદ્+ધ)=ધરડા.

અવસાગર=(અવ+સાગર)=દુનિયા,

રૂપી સમુદ્ર.

કૃષ્ણકીર્તન (કીર્ત+અન)=કૃષ્ણના
ગુણ ગાવા તે.

વૃતાંત=(વૃદ્+અંત)=હેવાલ.

વિશ્વનોનાથ=પરમેશ્વર, દુનિયાનો
ધણી.

નીસર્યાં=ગયાં.

સુધુમણા=જે નાડીમાં એક નસકા-
રાંમાંથી શ્વાસ સરખો આવજા
કરે છે તે.

જગજીવન=(જગ+જીવન)=દુનિયાનો
જીવાડનાર, પરમેશ્વર.

નાવલીયો=ધણી

નિર્દોષ=(નિસ્+દોષ)=દોષ-વિનાનો.

ચુએ=ટપકે.

દુજો=ખીજો.

હજુર=પાસે.

ત્યાગ=(ત્યજ્+અ)=છોડવું તે.

માર્મિક=(મર્મ+શ્ક)=મેદવાળો.

તાતપર્ય=મતલબ.

અતિપ્રિય=ધણા વહાલા.

કથીર=કલાધ.

તૂક=કડી, લીટી.

રાણાજી કાગળ લખીને મોકલે છે, અને તે મીરાંબાઈને આપવાનું
હે છે. તેમાં લખ્યું છે કે હે મીરાંબાઈ ! તમે સાધુની સોખત
છોડી દધને અમારી સાથે રહો.

મીરાંબાઈ તેના ઉત્તરમાં કાગળ લખીને મોકલે છે. અને તે
રાણાજીને આપવાનું કહે છે તેમાં લખે છે કે :-હે રાણાજી તમે
રાજપાટ છોડી દધને તમે સાધુની સાથે રહો.

રાણાજીએ ઝેરનો પ્યાલો મીરાંબાઈને આપવાને મોકલ્યો, તે
મીરાંબાઈ અમૃત બાણીને પી ગયાં, કારણ તેમને પરમેશ્વર સહાય હતા.

ત્યાર પછી મીરાંબાઈએ રાણાજીના રાજ્યમાં રહેવાનું, રાણા-
જીના હરમાનથી છોડી દીધું, અને તે માટે ઉટવાળાને સાંઠ થણુગારી
સો સો ગાઉ દૂર (રાણાજીની હદ છોડી) લઇ જવા કહ્યું.

જે મીરાંબાઈ માયાથી વિરક્ત હતાં, તે સધળું છોડી મેવાડને
ઠાંઠો તરફ મૂકી તેની પશ્ચિમ તરફ દારકામાં આલ્યાં ગયાં.

તેમણે માન્યું કે:—સુષુમ્ણા અમારી સાસુ છે, ત્રેમ અને
સતોષ મારો સસરા છે, જગજીવન મારો જેઠ છે, અને નિર્દોષ
મારો બધી છે.

મુંદડી ઝોદું (માયા વશ થાઉં) તો તેમાંથી રંગ ટપકે (માયા વધારે
વળશે) અને તે ટપકતાં ટીપાં સાથે મુંદડી રંગ ખેરગી થઇ જાય
(માયા વધે અને દુઃખ પણ વધતાં જાય) માટે જે કાળો કામળો
ઝોદું તો તેને ખીજે ડાખ લાગી શકે નહિ. (સંસાર ત્યાગ કરું અને
માયામાં લપટાઉં નહિ તો કાંઈ પણ દુઃખ ભોગવવું પડે નહિ.)

મીરાંબાઈ પ્રભુને વહાલાં છે, અને તે સંતની સાથે જ રહે છે.

અને પેલા કપટી (રાણાજી)થી જીદું મન રાખીને સાધુની સાથે ઘણો જ પ્રેમ રાખે છે.

આજ સુધી હું એમ માનતી હતી કે વ્રજ દેશમાં ફક્ત શ્રીકૃષ્ણ એક જ પુરૂષ છે, પણ તમે વૃંદાવનમાં રહીને હજી સ્ત્રી પુરૂષનો ભેદ રાખીને બેઠા છો તે તમારા વિવેક [ભેદ]ને ધન્ય છે.

હે મનુષ્ય ! તું રાધા કૃષ્ણ સિવાય બીજું કંઈ જોત નહિ, અને સાકર, તથા સેરડીના સ્વાદને છોડી દઈને કડવા લીમડાને ઘેળ નહિ. હે મનુષ્ય તું રાધા કૃષ્ણ સિવાય બીજું જોત નહિ.

યદ્ર અને સુરજનું તેજ છોડી દઈને આગીઆના તેજ સાથે પ્રીત કર નહિ, [રાધા] મણિ જેવા શરીરને હીરા, માણેક અને જ્વાહીરો જેવા પ્રભુ ભક્તિના રસ સાથે સરખાવવાનું છોડી દઈને કલાઈ જેવા દુઃખ રૂપી સંસાર સાથે સરખાવ નહિ [રાધા] મીરાં-બાઈ કહે છે કે શ્રી ગિરધર પ્રભુએ શરીર તુલના કરવા માટે જ [પ્રભુને ઓળખવા માટે જ] આપેલ છે [રાધા].

પાઠ ૯ મો.

અધિકાર=[અધિ+કાર+અ]=ઉપર કરવું

તાબામાં.

‘પ્ર’ અમલ.

બાંધ છોડ કરી=સમજણ પાડી,

દોર=ઢાળ્ય; હકુમત.

ધીમાશયી સમજાવી.

સફળ=(સ+ફલ)=ફળ વાળો,

અનુભવ=(અનુ+ભૂ+અ)=મહાવરો

સારો.

થવો; માહીતી.

હાનત=હાન.

ઉદ્ધતાઈ=ઉછાંછળાપણું.

સ્વતંત્ર=(સ્વ+તન્ત્ર+ત્ર) પોતાના

નિષ્પક્ષપાતપણે=કોઈના પક્ષવચર.

*કુસંપ=[કુ+સંપ]=નહારો સંપ,

કળ્પો.

પરિણામે=છેવટે.

માઠી દશા=ખરાળ હાલત.

રાજ્યાધિકારી=[રાજ્ય+અધિકારી]

રાજ્યના અમલદારો.

વર્તમાનપત્રદારા=[વર્તમાન+પત્ર]=

ચાલતું પત્ર, છાપાથી.

ગેર ઉપયોગ=(ગેર+ઉપયોગ)=

નહારો ઉપયોગ.

ઝઝુમે=તખ્ખીરહે.

પગપાળો=પગે ચાલીને.

ટપ્પો=મહેણું.

શેહ=શરમ.

ચીંથરેહાલ=પહેરવાનાં લુગડાં પણ

સારાં ન હોય તેવો, ઘણો

ગરીબ.

નોતરીઓ=નાતનો માણસ, નોતરાં

આપવા જનાર.

પાઠ ૧૦ મો.

વિનિમય=અદલો બદલો.

અવધડ બરેલી=મુશ્કેલીવાળી.

વિભાગ=[વિ+ભજ્+ભ]=ભાગ કરવા.

બોળે=ગમે, પસંદ પડે.

અંકાય છે=[અંક=ચિહ્ન કરવું]

ગણાય છે, નકી થાય છે.

પાઠ ૧૨મો.

તારાગણ=[તારા+ગણ] તારાનો

જથ્થો [છ. તત્તુ.]

નીતિનિયમ=નીતિનો કાયદો.

[છ. તત્તુ.]

પરમાત્મા=[પરમ+આત્મા] પરમેશ્વર,

મોટો આત્મા.

અદ્ભુત=આશ્ચર્ય પમાડે એવી.

પ્રેરણા=ઇચ્છા, ઉર્મી.

જગતની પાર=દુનિયાનાં પેલાં

તરફ, ખીજ બાજુ.

પ્રેમ વૃત્તિ=પ્રેમની લાગણી.

વિમુખ=(વિ+મુલ્હ)=ઉલટું, વિરુદ્ધ.

નિયંતા=(નિ+યમ્+તા) ચલાવનાર,

નિયમમાં રાખનાર.

અનુસરી=[અનુ+સ] વર્તન કરી.

આચાર વિચાર=રહેણી કરણી.

મહાત્મા=મોટા માણસ [મહા-

+આત્મા].

દારણ્ય=ભયંકર.

અંપલાબ્યો=હોમ્યો.

તીક્ષ્ણુ=અણીદાર.

પુષ્પમાળા [છ તત્પુ.] પુષ્પની માળા.

અલૌકિક=(અ+લૌકિક)=અદ્યુત,

લોકથી ચડીઆતી.

નાસ્તિક=(ન=અસ્=ત=ઈક) પરમે-

શ્વર નથી એવું માનનારા.

વાસના=ઈચ્છા, આશા.

અસ્તિત્વ=(અસ્+તિ+ત્વ) હોવાપણું.

સ્વીકારી=(સ્વી+કૃ) કબુલ કરી.

અવગણના=અનાદર.

અસાધારણુ=(અ+સાધારણ) ધણું.

ધૈર્ય=ધીરજ, હીંમત.

દિલાસો=શાંતિ.

સ્મરણુ=(સ્મૃ+અન) સાંભરવું તે.

બેશક=ખરેખર, નિઃસંદેહ.

બલકે=અથવા.

ધાર્મિક=(ધર્મ+ઈક) ધર્મવાળા.

ઉન્નતિ=ચઢતી.

જગૃત થયો=જેરમાં આવ્યો.

સ્વાભાવિક=કુદરતી.

રમ્યાપમ્યા=મગ્ન, લાગી રહેલો.

અનંતકાળ=(અન+અંત) છોડા વગ-

રનો કાળ, લાંબો કાળ.

ઉદ્ધાર=(ઉત્+ધ્+અ) કલ્યાણ.

પાઠ ૧૩ મો.

સદર દિવાનો અદાલત=મુખ્ય

દિવાની કોર્ટ.

કમને=(ક+મને) નાખુશીથી.

ગોખ્યતા=લાયકાત.

લેખાયા=(લિખ્) ગણાયા.

અગ્રેસર=મુખ્ય, આગેવાન.

શ્રીમંતો=જી+મંત) લક્ષ્મીવાન.

શૈલી=પદ્ધતિ, રીત.

રહેણીકહેણી=કહેવાની બધી, કવિ-

તાની મતલબ.

ચઢસાચડસો=સરસાઈ.

ઉદારનિર્વાહુ=ભરણપોષણ નિસ્સ+

વધ્+અ).

અંધકાર=અંધ કરનાર.

પ્રતિજ્ઞા=પણ; ટેક.

નિભાવવાનો=ચલાવવાનો.

આરંભ=(આ+રમ્+અ) શરૂઆત.

સભાપ્રચારક=(પ્ર+ચર્+અક) સ-

ભાનો ફેલાવો કરનાર.

લક્ષ્મીદેવીની કૃપા રહ્યા કરી=પૈસા-

દાર થયા.

બે પાસનો=લક્ષ્મી અને વિદ્યા
બન્ને તરફનો.

મઘ બખાણુ=કવિતા રૂપે નહિ
તેવું બખાણુ.

હિમાવતી=મુખ્ય અગ્રેસર.

મર્મપ્રહાર=ભેદ ભરેલાં વચનો
(મ+હ+ખ).

મહાકવિ=આનંદ કરતો.

અરજામાં=વખતમાં.

પરવા=દરકાર.

તારવણી=સાર.

નિરાધાર=(નિસ્+આધાર) આધાર
વિનાના.

સાંસા=વાંધા.

દીનતા=(દીન+તા) ગરીબાઈ.

પાઠ ૧૪ મો.

ખનાઢય=પૈસાદાર.

શુશીલ=સારા ભાવની.

ભીખી=આકરી.

ધુંટકા ગળી જતી=પેટમાં ઉતા-
રતી, સહન કરતી.

વહિ આપ=મોટી મા.

સન્નેડે=ધણીધણીઆણી બન્ને સાથે.

પ્રીતિવું પાત્ર=પ્રીતિવાળો.

આશ્રિત=(આ+શ્રિ+ત) આશરો
મેળવેલા.

પ્રુશામત=ખોટી સેવા.

અધમ=હલકી.

નિર્મળ=ચોકસ (નિર્+મળ).

ગર્ભશ્રીમંત=જન્મથીજ પૈસાદાર.

સમેવડીઆ=બરોબર, સરખેસરખા.

લઘુવયમાં=અચપણમાં.

સહાધ્યાયી=(સહ+અધ્યાયી) સાથે

અભ્યાસ કરનારા.

સરી પડી=જતી રહી, તૂટી ગઈ.

વજ્રલેપ=મજબુત.

સમાજ=સભા.

સમાસદ્=(સમા+સદ્+જ) મેઝબર,
સભામાં બેસનાર.

લોકપણા=લોકવખાણુ.

લેવિ=મોટા લોકોનો મેળાવડો.

ધવનિંગપાટી=સાંજનો મેળાવડો.

આમંત્રણ=(આ+મંત્ર+અન) નોતરું.

પ્રતિષ્ઠિત=(પ્રતિ+સ્થિ+ત) આબરૂદાર.

સ્મિતભર્યું=(સ્મિ+ત) હસવું.

ગોર=ગોરું, ઉજળું.

રમણીય=(રમ્+અનીય) આનંદ પા-
મવા યોગ્ય.

વિવાહ=(વિ+વહ્+અ) સગપણથી
નેણવું તે.

ટકારા=મહેણાટોણાં.

આવ્યું જતું રહેતું=અટકી ગયું,
આવતું નહિ.

અકરું=અપ.

પ્રસવ્યે=થયો.

માથું ફરી ગયું=આકરું સાગ્યું.

બાધ=વાંધો.

દ્વિટકાર=તિરસ્કાર.

પાઠ ૧૬ મો.

પુરાતન=જુના.

આધુનિક=હમણાંનો.

અઘાપિ=(અઘ+અપિ આજ પણ).

પુરાણી=જુની.

ઈન્નેરો=બાંધકામ.

પુરોહિત=ગોર.

પુનર્જન્મ=(પુનર્+જન્મ) ફરી અવ-
તરવું તે.

અખ=મુડકું.

અસંખ્ય=(અ+સંખ્ય)=ધણા.

સંગ્રહરથાન=(સંગ્રહ+રથાન) સંગ્રહ
કરવાની જગ્યા [મધ્યમપદ
લોપી સમાસ.]

ભારી રહી=કાયમફૂરહી.

પાઠ ૧૮ મો.

અટકાર=(સેત્+કૃ+અ) આદરભાવ.

પરોણાગત=મેમાનગતિ.

સંગ્રહાય=ચાલ.

વૈશ્વદેવ=જન્મતાં પહેલાં અગ્નિને
બલિ આપવાનો વિધિ.

અતિથિ=(અ+તિથિ) જેને તિથિ
પર્વ નથી તે, મેમાન.

ખાતર ખરદાસ=સેવા ચાકરી.

યજ્ઞમાન=(યજ્+અ+માન) પરોણા
ચાકરી કરનાર.

પ્રકૃતિ=(પ્ર+કૃ+તિ) સ્વભાવ.

ત્રાસ=(ત્રસ્+અ) દુઃખ; હેરાનગતિ.

ઉદ્દેશ=હેતુ.

સ્તુતિ=(સ્તુ+તિ) વખાણ.

ઉમળકો=હોંશ, ઉમંગ.

વળાવો=ભોમીઓ.

પ્રવાસે=(પ્ર+વસ+જ) મુસાફરીએ. મધુ=મીઠું.

ગોળી=મીઠી મીઠી વાતો. રૂચી=ભાવ.

બૂખ્યા, તરસ્યા મેમાનને આનંદ આપે છે, અને પોતાને જેવું મળે તેવું લખું સકું પણ જમાડે છે; વળી ધીમું ધીમું તેની સાથે બોલીને તેને હસાવે છે. અને થાકેલાનો થાક ઉતારે છે. જુદી જુદી જાતની વાતો કહાડીને અતિથિના દુઃખને બૂલાવીને શાંતિને પમાડે છે, અને મીઠું અન્ન જમાડે છે અને તેની સાથે બેસીને પોતે પણ જમે છે. અને તે અન્ન પર તેનો ભાવ ઉપજાવે છે. મતલબ તેનું દુઃખ બૂલાવી દે છે.

પાઠ ૨૦ મેા.

તમતમાટ=તીખાશનો સ્વાદ.

ઉષ્ણુકટીબંધ=વિષુવવૃત્તની ઉત્તર અને દક્ષિણનો ૨૩૧ અંશનો મુલક તે પ્રદેશમાં ગરમી વધારે પડે છે.

સુવાસિક=(સુ+વાસ+ઈક) સારી વાસ વાળી.

વાની=બોજન, પકવાનની જાતો.

નાવિકો=(નોકા=વહાણ) વહાણ હંકારનારા.

પ્રદક્ષિણા=ગોળ ફરતો ફેરો ફરવો તે.

અનુકુળ=માફક.

ઉત્તેજક=તેજ કરનાર, ગરમ કરનાર.

સ્વાદિષ્ટ=સ્વાદવાળું.

ઉત્કૃષ્ટ=સર્વથી શ્રેષ્ઠ.

વાયુનાશક=વાયુને હણનાર.

પાઠ ૨૧ મેા.

રૂચતો=ગમતો.

મનન=(મન્+અન) વિચાર.

વૃત્તિ=(વૃત્+તિ) ધ્યેય.

મહાવિદ્યાલય=કોલેજ.

નિરભિમાન=(નિસ્+અભિમાન) અભિમાન વિનાનો.

અપજતા=ચાલાકી.

દષ્ટિવિદ્યા=પ્રકાશ સંબંધી જે

શાસ્ત્ર તે.

પૃથક્કરણુ=(પૃથક્+ક્ર+અન) ભાગ
કરવા તે.

વેરણુસેરણુ=છૂટાં છૂટાં.

પુસ્તકાલય=(પુસ્તક+આલય) પુસ્તક
ક રાખવાનું ઠેકાણું.

ગુસ્તવાકર્ષણુ=(ગુસ્તવ+આ+કૃષ્+અન)
ભારનું ખેંચાણુ.

ભરતીઓટ=ચઢઉતર.

ફેલો=પાઠશાળાના અંગની એક
પદવી.

આચાર્ય=ગુરુ, પ્રોફેસર.

નિવારણુ=(નિ+વ+અન) નાશ.

રાજ્યતંત્રી=રાજ્ય ચલાવનારા
અમલદારો.

ખામેશ=ક્ષમા, ધીરજ.

સશોધન=(સમ્+શુધ્+અન) શોધ
ખોળ.

પાઠ ૨૨ મી

સંતતિ=સંતાન, બાળકો.

યુક્તિ=(યુજ્+તિ) કળા, હીકમત.

દત્તક=ખીજનો પુત્ર પોતાનો કરી
રાખવો તે.

ધીર=નસકોરનો અવાજ.

ભવની ભાવટ=જંદગીનું દુઃખ.

ઉજમાળો=આનંદનો.

વારસ=હકદાર.

મયાવિધિ=રીત પ્રમાણે.

કોટી કરતો=ડોક વળગવું તે.

મસલત=સંકેત, વાતચીત.

તદખીર=યુક્તિ.

પાઠ ૨૩ મી

કૃતિ=(કૃ+તિ) કરવા યોગ્ય, કામ.

રૂપાંતર=(રૂપ+અંતર) રૂપમાં ફેરફાર.

(સ. તત્ત્વ)

ભડોળ=મુડી.

કુશળતા=હોશિયારી.

યોજના=હીકમત.

હથોટીવાળા=અનુભવી.

નારાજ=(ના+રાજ્+અ) નાખુશ.

પાઠ ૨૪ મી

અંકુર=અંશ.

પ્રખળ=ખળવાન.

સયોગ=(સમ્+યુજ્+અ) મેળાપ,

જોડાવું.

પ્રોહ=મોટી.

બહે=વધારે.

વિધન=(વિ+હન+અ) અડચણ.

આડ=અડચણ.

મહા પ્રયાસ=(મહા+પ્રયાસ) ઘણી
મહેનતે.

સતત=કાયમ, ચાલુ.

પરીક્ષા=(પરિ+ર્ષ્+આ) તપાસ.

પરીપૂર્ણ=(પરિ+પૂર્ણ) પૂરેપૂરી.

ઝાઝવાનું જળ=ખેડું જળ.
મૃગજળ.

અગાધ=ઘણી.

પર્યંત=સુધી.

પ્રશંસા=(પ્ર+શંસ+આ) વખાણ.

પ્રાપ્ત=(પ્ર+આપ્+ત) મેળવેલું.

ફોહમંદ=(ફોહ+મંદ) ફોહવાળો.

પાઠ ૨૬ મો

ખડેરા=પડી ગયેલી મહેલાતો.

નિરીક્ષા=(નિસ્+ર્ષ્+આ) બારીક
તપાસ.

અભ્યયન=(અધિ+અય+અન)અભ્યાસ

ભેખનપદ્ધતિ=સખવાની રીત.

લહીઓ=સારા અક્ષર લખનારો.

જાથુનાં=કાયમનાં.

સૈનિક=(સેના+ઈક) લડવૈયા.

સફર=મુસાફરી.

સર્વોપરી=(સર્વ+ઉપરી) શ્રેષ્ઠ, વધારે
સત્તાવાળું.

સિપિ=અક્ષર.

આરાધના=(આ+રાધ્+અન+આ)પૂજા
ધીટપણું=હિંમત, ધીરજ.

પાઠ ૨૭ મો.

વાયુપુત્ર=હનુમાન.

બળનિધાન=(બલ+નિધાન) ભેરાવર.
બેલી=મદદરૂપ.

રક્ષક=(રક્ષ+અક) રક્ષણ કરનાર.

ઉપનામ=(ઉપ+નામ) બીજું નામ.

દીનભાવે=ગરીબાઈથી.

પ્રાર્થના=(પ્ર+અર્થ+અન+આ)માગણી
કરગરું છું=કાલાવાલા કરું છું.

મંત્રેશ્વર=(મંત્ર+ઈશ્વર) મુખ્ય પ્રધાન.

નિરધાર=(નિસ્+ધ્+અ) નિશ્ચય.

અનિત્ય=(અ+નિત્ય) નાશવંત.

કળાહીન=કળા વગરનો, અમાસનો
દિવસ.

પ્રલય=(પ્ર+લી+અ) નાશ.

પામર=ગરીબ.

દેવાલય=(દેવ+આલય) દેવનું ઠેકાણું.

(છ. તપુ)

યાતરયંદ્ર દિવાકરૌ=(યાવત્+ચંદ્ર+
દિવાકરૌ) જ્યાં સુધી ચંદ્ર
અને સૂર્ય તપે ત્યાં સુધી
ચંદ્ર દિવાકરૌ. (દ્વં. સ.)

દેવ=ઇશ્વર, ભાગ્ય, વિધાતા.

કારમું=ભયાનક

શૂન્યમાં મન્યાં હશે=નાશ પામ્યાં હશે
નિર્મૂળ=(નિર્+મૂળ) મૂળ વિનાનો.

વતની=રહેવાશી.

મૂર્તિ કાર=(મૂર્તિ+કાર) મૂર્તિનો બ-
નાવનાર સલાટ.

કાળ જેને અનુકુળ છે એવા હે

શત્રુ=રાજ્ય છૂટી લેનાર શત્રુ.

. પૃથ્વીપતિ=રાજા.

ક્ષત્રિવીર્ય=ક્ષત્રિયનું તેજ.

દહીંમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે તેમ=

દહીં ખાદું છે, પણ ધી ઉત્તમ છે.

શાસ્ત્રાભ્યાસ=(શાસ્ત્ર+અભ્યાસ) શા-
સ્ત્રનું ભણવું તે.

ગણિકાગૃહ=વેશ્યાનું ઘર.

સંપત્તિ=લક્ષ્મી.

યુવા ઋતુ=યુવાવસ્થા, જુવાની.

ઋણ=દેવું.

કૃપાનિધાન=(કૃપા+નિધાન) કૃપાના
ભંડાર.

વિજ્યયાત્રા=સર્વત્ર જ્ય મેળવવો તે.

વિક્રમ=(વિ+ક્રમ+અ) વિશેષ પગલાં.

ભરનાર, બધાને છતનાર રાજા.

વિખ્યાત=(વિ+ખ્યા+ત) જાણીતા.

દેશવટો=દેશનો બહાર કઢાડવું તે.

સુભટ=(સુ+મટ) મોટા લડવૈયા.

પ્રસન્ન=(પ્ર+સદ્+ન) ખુશી.

[૧] ચતુર માણસ અને આરસ પહાણુ ભાર પ્રમાણે તોળીને
વેચાતો નથી, એ બન્ને તો જેમ જેમ દૂર દેશાવર જાય, તેમ તેમ
વધારે વધારે મૂલ પામે છે; મતલબ તેની કિંમત વધે છે.

[૨] અતિશે ભણવું, પડિતની પ્રીતિ, દેશાટન, રાજસભા, અને
ગણિકાનું ઘર એ પાંચે ચતુરાઈનાં ઠેકાણાં છે.

[૩] જે જીવાનીમાં હોંશથી પરદેશ વેળાને પેસો મેળવ્યો નહિ તો તે મૂખ માણસની જીવાનીને ધિક્કાર છે અને તેની નકામી ગએલી જીવાની ફરીથી આવતી નથી.

[૪] જે માણસ ઉમરો જાણીને પોતાના જ વતનમાં પડ્યો રહે, તો વસ્ત્ર ફાટે, દેવું વધે, અને કદિ પણ કીર્તિને પામે નહિ. એ ત્રણ અલાભને મેળવે છે.

પાઠ ૨૯ મેા.

પવિત્ર=(પૂ+ઇત્ર) ધર્મ+મા.

વિધવા=(વિ+ધવ+આ) જેનો ધણો મરી ગયો હોય તે.

બાકી રાખી નહિ=ધણી મહેનતકરી.

રાજ્યાસન=(રાજ્ય+આસન) રાજ્ય ગાદી.

સેના અધિપતિ=(સેના+અધિપતિ) સેનાનો ઉપરી. [છ. તત્તુ]

ઉણી=ઓછી.

ઉછાંછળો=હલકા મનનો, ઉતાવળો.

રાજતંત્ર=(રાજ+તન્ત્ર+ત્ર) રાજ્ય ચલાવવું તે.

બાપી=(વિ+આપ) ફેલાઇ.

લગામ=સત્તા.

એકનિષ્ઠા=શુદ્ધ ભક્તિભાવ, મન ચોંટાડીને.

રાજકીય=રાજ્યને લગતી.

મહેસુલ=વિધોટી.

કર્તવ્ય=(કૃ+તવ્ય) કરવા યોગ્ય કામ કારકીર્દી=અમલ, હકુમત.

નિષ્ફળ=(નિસ્+ફલ) નકામી.

રમણીય=(રમ્+અનીય) સુંદર.

પાઠ ૩૦ મેા.

હરામખોર=(હરામ+ખોર) મફતનું ખાનાર.

કંગાળ=મરીબ.

સંરક્ષણ=(સમ્+રક્ષણ) સારું રક્ષણ.

જનમાલ=જીવ અને માલ મિલકત.

ગુનેગાર=(ગુને+ગાર) ગુનો કરનાર.

ન્યાયાધીશ=(ન્યાય+અધિ+શ).

ન્યાય આપનાર.

અફાસતો=કોટો.

અપરાધી=(અપ+રાધ્+ઈ) ગુનો કરનાર.

તુરંગ=જેલ.

નેસ્તી=પરચુરણ વેપાર કરનાર.

બો=ભય, બીક.

મ્યુનિસિપાલિટિ=લોક તરફનું
સહાયક કરનાર એક મંડળ.

સલામતી=અચાવ.

હિરસો=ભાગ.

પાઠ ૩૧ મો.

વ્યક્તિ=એકજ માણસ.

માદક=કેરી. (મદ+અક)

સેવક=(સેવ+અક) સેવા કરનાર.

આત્મસંયમ=(આત્મ+યમ+અ)

મન પરનો કાબુ.

પૌષ્ટિક=પુષ્ટિ આપનાર.

આવશ્યક=અવશ્યની, જરૂરની.

અવનતિ=પડતી.

બેદરકાર=(બે+દરકાર) દરકાર

વિનાની.

વિટંબણા=દુઃખ.

ભયંકર=ભયને કરનાર. (ક્રી. તત્પ્ર)

અકટા=છઠી ગએલા.

અકરમાત=(અ+કસ્માત) જે બના-

વની ખબર ન પડે તેવા બનાવ.

અભિલાષા=ઈચ્છા, વૃથા.

કેદખાનાં=(કેદ+ખાના) કેદ કર-
વાનાં કેદાણાં જેલ.

પોષણ=(પુષ+અન) ખોરાકી

પોષાકી પુરી પાડવી તે.

સામર્થ્ય=(સમર્થ+અ) બળ.

નાબુદ=નાશ.

અણેલાં આપેલાં.

પાઠ ૩૨ મો.

આદિ=પ્રથમ.

પિતામહ=આપના બાપ.

મુત્સદ્દી=કારકુન.

ચરિત્ર=હકીકત.

અગ્ન=(અગ્ન+અ) ઝંડાવું.

તાન=ધૂન.

આવેશ=ગુરસો, ગુસ્સો.

સહવાસ=(સહ+વસ+અ) સાથે
રહેવું તે, મેળાપ

વિરતાર=(વિનસ્ત+અ) ફેલાવો,

અખાડો=સાધુ સતોને પડી રહે-
વાની જગ્યા.

સીમંત=અધરણી.

ક્રિયાપાણી=દહાડોપાણી, નાત
જમાડવી તે.

ચિત્તવેધક=મનને વિધી નાખે
એવા.

અવતાર=(અવ+તૃ+અ) ઉતરવું તે,
જન્મ લેવો તે.

અખિલ=આખું.

પાઠ ૩૪ મે.

વિગ્રહો=(વિ+ગ્રહ+અ) ઝઘડા.

સ્વસ્થતા=શાંતિ.

આજે પડ્યો=શાંતિ ફેલાઇ.

પરાજય=(પરા+જિ+અ) હાર.

ધુળધાણી કરી નાખ્યો=નાશ કર્યો.

વક્તૃત્વ=(વક્+તૃ+ત્વ) બોલવાની
ચાતુરી.

તત્ત્વવેત્તા=(તત્ત્વ+વિદ્+તા) તત્ત્વને
જાણનારા.

પ્રજ્ઞસત્તાક=પ્રજ્ઞની મરજી પ્રમાણે
ચાલનાર.

માજીરટેટા=ચાચાધિશો.

ખાસ પ્રકારની=જુદી જાતની.

પાઠ ૩૫ મે.

વદન=(વદ્+અ) મોઢું.

સમભાવના=સરખી લાગણી.

અન્યોન્યાશ્રય=(અન્યસ્+અન્ય+આશ્રય)

એક બીજાને મદદ આપવી તે.

વસુધા=(વસુ+ધા) પૃથ્વી, ધનને

ધારણ કરનાર.

ખસેલ=હરકત.

તત્પર=તૈયાર.

શાણપણ=ડહાપણ.

સદ્ગુણ=(સત્+ગુણ) સારો ગુણ.

પાઠ ૩૬ મે.

આખ્યાત્મિક=(અખ્યાત્મ+ઇક) આ-
ત્મા સંબંધી વિદ્યા.

પ્રાકૃતિક=(પ્રકૃતિ+અક) સ્વાભાવિક,
કુદરતી.

આકર્ષાયું=(આ+કૃષ્) ખેંચાયું.

ઐહિક=(ઈહ+ઇક) આ દુનિયાનું.

અર્વાચીન=હાલનું.

બલિહારી=ખુબી.

કલ્પના=અટકળ.

સાહિત્ય=સાધન.

સૂક્ષ્મર=હાંકનાર.

ગાડ=ચોકીદાર.

સોધક=સોધ કરનાર.

યોજના=(યુજ્+અન+આ) ગોઠવણ. ૬

પ્રસરેડુંછ=(પ્ર+સ) ફેલાય છે.

સૂક્ષ્મ=ન દેખી શકાય તેવી.

સાંકેતિક=(સંકેત+ઈક) સંકેતવાળાં.

સ્વરસંવાહક=(સ્વર+સમ્+વહ્+અક)

સ્વર લઈ જનાર.

સંભાષણ=(સમ્+ભાષ્+અન)વાતચીત.

સ્વરધારણ=(સ્વર+ધૃ+અન) સ્વર

ધારણ કરનાર.

સુરત=ચહેરો.

લઢણ=લય.

ચેષ્ટા=હાવભાવ.

ધ્વનિ=અવાજ.

પાઠ ૩૮ મો.

સરસ્વતીમંદિર=વિદ્યાલય. (છ. તત્તુ)

જિજ્ઞાસુ=જાણવાની ઇચ્છાવાળા.

ધનાઢય=પૈસાદાર.

મેદની=ટોળું, ઠા.

શિદ્ધી=કોતરકામ કરનાર.

રસિક=રસલેનારા, આનંદી.

વીરરસ=શરાતન ચડે એવાં રસ-
વાળાં.

પરિચય=(પરિ+ચિ+અય) ઓળખાણ.

શૈલી=પદ્ધતિ.

ઉત્કંઠા=(ઉત્+કળ્+આ) આતુરતા.

વાદવિવાદ=ચર્ચા.

વિરોધ=ભુદાપણું.

પ્રતિપાદન કરવા=સ્થાપવા.

અપ્રિય=અળખામણો.

પ્રેરણા=ઇચ્છા.

ઉલ્લંઘન=(ઉત્+લંઘ્+અન) ઓળંગવું

વિલંબ=ઢીલ.

હાસ્ય=હસવાપણું હાંસી.

પાઠ ૩૯ મો.

તનશક્તિ=શારીરિક બળ.

મનશક્તિ=મનોબળ.

સુલભ=સહેલી.

તરંગી=અચોક્કસ.

પ્રુશામદ=ખોટાં વખાણ.

મોળાં=નબળાં.

ઉપલકીઉ=ઉપર ચોટીઉ.

પ્રારબ્ધ=(પ્ર+આ+રમ્+ધ) નક્ષીબ.

સંધી=સમય.

કહેણી તેવી રહેણી=ખોલણું તેવું.

કરવું તે.

સંગતિ=(સમ્+ગમ્+તિ) સોખત.

નામ કરવાની=કીર્તિ મેળવવાની.

મામ=નાણાં.

સાહસિક=સાહસવાળાં.

ધીર=ધીરજવાળા.

ઉત્કર્ષ=(ઉત્+કર્ષ+અ) આખાદી.

સંકલ્પ=(સમ+કલ્પ+અ) વિચાર.

પાઠ ૪૧ મો.

તાજ=ધુમટ.

શૈનકદાર=શૈભાવાળી.

નકશી=કારીગરી.

દોષરહિત=કાંઈ પણ ખામી નગરતું.

અવર્ણનીય=(અ+વર્ણ+અનીય) જેના

વખાણ કરવાને શબ્દો જડે નહિ

એવું, અનુપમ.

સંગેમરમર=આરસ.

તળક=માળ.

સૌંદર્ય=(સુંદર+અ) સુંદરતા.

અત્યુત્તમ=(અતિ+ઉત્તમ) ધણું જ
સરસ.

વિરમય=[વિ+સ્મિ+અ] આશ્ચર્ય,
નવાઈ

રતનજિત=રતની જડેલી. (પં. તત્સ.)

જેમ=જળ.

રોશની=દેખાવ.

ચાંદની=અજવાળી રાત્રિ.

સર્વત્ર=(સર્વત્ર) સધળે ઠેકાણે.

તસ્લીન=(તત્+લીન) ગરકાવ.

અતિદક્ષિણે=દરેક પળે.

રમણિયતા=સુંદરતા.

હિમમય=બરફથી ભરેલો.

અવલ્કર્ય=(અ+વર્ણ+અ) વર્ણવી ન
શકાય તેવો.

રમરણુ=(સ્મૃ+અન) યાદ, સંભારતું તે.

મુક્ત=મોતી.

પાણી પાણી કરો નાખે છે=

પીગાળી દે છે.

હાર પ્રદેશ=દરવાજો.

પ્રાસાદ=મહેલ.

પાઠ ૪૨ મો.

ગુમાસ્તાગીરી=નોકરી, ગુમાસ્તાપણું.

સંગ્રહ=(સમ+ગૃહ+અ) એકઠું કરતું તે.

બહોળેહાથે=પૂરથી

કરકસર=સંભાળથી જોખતું ખર્ચ

કરવું તે.

ઉંચા મૂકવા=અચાવવા, ભુલારાખવા.

જરી=ચાલુ.

ચાપણુ=મિલકત, મૂડી.

પેઢી=કુકાન.

સેવિંગ્સબેંક=અચાવેલું મૂકવાની પેઢી.

સહીસલામત=કાંઈપણ જોખમ લાગ્યા વગર.

પાઠ ૪૩ મી.

અંગીત=(અમ્+ગી+ત) ગાયન.

મનરંજન=(મન+રંજ+અન) મનને ખુશ કરવું તે.

મંજલ=ગાઉ.

આકૃત=હરકત.

પાસેંજર=ઉતાડ, ગાડીમાં બેસનાર.

વિધિ=રીતભાત.

વાગ્બાણુ=વચનરૂપી પ્રહાર; આકરાં વચન.

ગાડીવાન=ગાડી હાંકનાર.

ગાંધીઆદુ=ગાંધીઆશુ.

ઉદ્ગાર=ખોલાચાલી.

જાસા=જાણવાની ઇચ્છા.

આનાકાની=જવાબ દેવામાં બેચાલું તે.

અખત્યાર=અધિકાર.

શીરસ્તેદાર=મુખ્ય કારકુન.

પાઠ ૪૫ મી.

અતિવૃષ્ટિ=(અતિ+વૃષ્+તિ) પુષ્કળ વરસાદ.

અનાવૃષ્ટિ=(અન+આ+વૃષ્+તિ) ખીલકુલ વરસાદ ન વરસે તે.

શુક=પોપટ, સુઝા.

અનિષ્ટ=[અન+ઈષ્+ત) ખરાબ, ન ઇચ્છવા જેવાં.

વેરાન=ઉજળડ.

ભરત્યક=ધણીજ.

હૃદયવેધક=મનને દુઃખ કરનારાં, હૃદયને વિંધનારાં.

પુષ્ટિ=પોષણ, મજબુતી.

અણીને વખતે=જરૂરના વખતે.

ઉધરાણાં=ફંડ, ફાળો.

સાહિત્યો=સાધનો.

તગાવી=બેડુતોને ખેતીના સાધનો

માટે સરકાર તરફથી આપવામાં આવતી રકમ.

મરવા તજ દીધાની=છોડીને ચાલ્યા ગયેલા અને પાછળ મરી ગયેલાની.

પાઠ ૪૬ મેા.

કુશળતા=કુશળપણું, કુશિયારી.
 જવલોકન=(જવ+લુક્+અન) આરીક
 તપાસ.
 પ્રયોગ=અખતરા. (પ્ર+યુજ્+અ)
 દીર્ઘદષ્ટિ=લાંબી નજર,
 અમમચેતી=અમાઉથી ચેતીને,
 વિચારપૂર્વક.
 ટેવાવાથી=ટેવપડવાથી.
 જમાવ્યાં=આખાદ કર્યાં.

પાઠ ૪૭ મેા.

દ્વીપકલ્પ=ત્રણ બાબુ પાણી અને
 એક બાબુએ જમીનવાળો ભાગ.
 પ્રચરલો=ફેલાએલો.
 દુર્બળ=(દુસ્+બલ) નિર્બળ, કંગાળ.
 કો-સથ=કાઉન્સીલનાં માણસો.
 કોશીશ=મહેનત.
 પ્રાપ્ત્ય=જેર. (પ્રવલ્+ય)
 જમદારખાનુ=તિજેરી.
 મોહસોન્ય=દરોઆહ લશ્કર.
 કલ્પ=કાળ.
 ચર્ચા=વિવાદ.
 ઉપજાવના સ્વભાવના.

કવામતી=કેળવાએલા.
 હરીફ=સ્પર્ધિત.
 જમીનદોસ્ત=નાશ.
 દુર્બસનો=ખરાબ લક્ષણો.
 (દુસ્+બ્યસન)
 વાસ્તવિક=(વસ્તુ+ઇક) ખરેખરા.
 કાવતરાથી=દગાથી.
 પાટનગર=રાજધાનીનું શહેર.
 સ્મૃતિકારો=(સ્મૃતિ+કાર) કાયદા
 ધનારા.

સાંપ્રત=ચાલતો.

અનુકરણ=(અનુ+ક્ર+અન) તે પ્રમાણે
 કરવું તે.

પાઠ ૪૮ મેા.

ધાતકી=નિર્દય.
 કોકરવાયુ=સહેજ ગરમ.
 નીરાગી=તંદુરસ્ત.
 પરદુઃખભાંગન=(પર+દુઃખ+મંજુ+અન)
 પારકાનું દુઃખ ભાંગનાર,
 પરાયણ=(પરા+ઇ+અન) બેઝાવું તે.
 નિર્ગમન કરવાનો=(નિષ્+ગમ્+અન)
 માળવાનો.
 આવજત=સેવા.

મુદ્ધી=પ્રજ્ઞને માટેનું.

તાલીમ=કેળવણી.

ચક્રચુર=સંપૂર્ણ.

રણક્ષેત્ર=લડાઈનું મેદાન.

સારવાર=સેવા, ચાકરી.

ભીરથ=મહાન.

વિરામ=વિસામો.

દુર્દશા=ખરાબ હાલત.

ઉન્નતિ=ચડતી.

વૈભવવાળી=મૌજશોખવાળી.

અનુકુળતા=સગવડ.

પરમાર્થ=પરોપકાર.

પાઠ ૫૦ મો.

ઉપરાજ્યો=નાનાં રાજ્યો.

કારકીર્દી=હકુમત.

નિર્મળ થયા=નાશ પામ્યા.

સહજો=હજરો.

પરોક્ષ=આડકતરી રીતે; બીજના

બળવામાં ન આવે તેમ.

ત્રાહે ત્રાહે પોકરાવતા=અહુ જ

દુઃખ આપતા.

ત્રાસદાયક=(ત્રાસ+દાયક) ત્રાસ

આપનારા.

નિમિત્તે=કારણે.

કમકમાટ=ત્રાસ.

માતબર=મોટા.

અનેક (અનુ+એક)=ધણા.

તક સાધી=લાગ જોઇ.

પ્રશંસા (પ્ર+શંસ+આ)=વખાણ.

નિરાધાર=આધાર વિનાનાં, નિરાશ્રિત

આરાધના=(આ+રાધ+અન+આ) પૂજા.

ધર્મધ=(ધર્મ+અંધ) ધર્મમાં આંધળાં ;

પાઠ પર મો.

નોકાબળ=દરીઆઈ લશ્કરનું બળ.

મનવારો=લડાઈ માટે બાંધેલી

આગળોટો.

આકાશયાન=(આકાશ+યા+અન) આ-

કાશમાં ચાલતી.

નોકાનાશક=વહાણનો નાશ કરનાર.

પ્રુશકી=જમીન માર્ગે.

તરી=દરીઆઈ માર્ગે.

અન્ન=હથિયાર.

હેરત=નવાઇ.

પ્રકાશિત=(પ્ર+કાશ+ઇત) ચળકતી.

શ્વઅક્રિયાથી=શ્વઅ વાપરીને.

પાઠ ૫૪ મો.

પરિપૂર્ણ=પૂરેપૂરો, આખો.

ખનિજ=(સ્વન+સ્વોદયું+જનનોજ)

ખાણમાંથી ઉત્પન્ન થએલ.

સ્વચ્છતા=ચોક્ખાઇ.

સાહસિક=હિંમતથી સાહસ કરનાર.

મુસારો=પગાર.

સ્પર્ધા=હરિક્ષાઈ.

મયાસ=મહેનત.

ઉદ્યોગ=(ઉત્ત+યુજ્+અ) ધંધો.

પાઠ ૫૬ મો.

હિંદુસ્તાન=(હિંદુ+સ્તાન) હિંદુઓનું

રહેઠાણ.

અનાય= (અન+આર્ય) આર્ય નહિ તે.

સત્વર=(સ+ત્વર) એકદમ.

ફળદ્રુપ=ફળ આપે એવો રસાળ.

એકત્ર=એકઠી.

ઓલાદ=જનત.

નિર્વાહ=(નિર્+વહ+અ) બરણપોષણ.

જીજ્ઞા=પવિત્ર

નિમકહલાલ=હક કરીને ખાનાર,

બરાબર કામ કરીને ખાનાર.

પાઠ ૫૭ મો.

સ્મૃતિ=(સ્મૃ+તિ) સાંભળેલું,

સાંભળેલા પરથી બનેલા

જાણો.

મોદી=સીધું વેચનાર.

અધ્યાપન=(અધિ+આપ્+અન) બણાવવું.

યજન કરવું=પૂજવું.

દ્વિવિજય=[દિક્+વિજય] ચોતરફ જય મેળવવો તે.

અંશ=ઓળખાણ.

અપંગ=[અપ+અંગ] અંગવિનાનો.

નક્ષત્રી=[ન+ક્ષત્રી] ક્ષત્રિય વિનાની.

શૌર્ય=(શૂર+અ) શૂરાતન.

મિથ્યાભિમાની=ખોટા અભિમાની.

આસ્તિકપણું=ઇશ્વરને માનવું તે.

સીલ=સદાચરણ.

અહિંસા=(અ+હિંસ+આ) હિંસા ન કરવી તે.

પાઠ ૫૮ મો.

બ્રહ્મચર્યશ્રમ=[વ્રજાચર્ય+આશ્રમ] મનુ

બની જીંદગીનો પ્રથમ આશ્રમ.

સ્વાધીન=[સ્વ+આધીન] તાબે.

ભવિષ્યની=હવે પછીની, આવતી.

ઉદ્દેગ=દુઃખ.

કઠોર=આકર્ષ.

આચરણ=[આ+ચર્+અન] રીતભાત.

સમાપ્તિ=છેડા, હદ.

ઉત્કૃષ્ટ=શ્રેષ્ઠ, સર્વોત્તમ.

તોછડાઈ=અવિવેક.

અતિથિ=મેમાન.

યથાશક્તિ=શક્તિમુજ્જ્વળ.

પળીઆં=ધોળા વાળ.

વદ્ધલ=ઝાડની છાલો.

નિગ્રહ=(નિ+ગ્રહ+અ) નિયમમાં રા-
ખવું તે.

શિખા=ચોટલી.

પાઠ ૫૯ મો.

પ્રવર્તકા=[પ્ર+વર્ત+અક] ચલાવનારા.

વેદાક્ત=[વેદ+ક્ત+અ] વેદમાં કહ્યા

પ્રમાણે.

ભોપ=નાશ.

પુત્ર સંતતિ=પુત્ર પ્રાપ્તિ.

શુદ્ધ=[શુદ્ધ+ઘ] જાગેલો, આત્મજ્ઞાન
પામેલો.

સુખચેતનાં=આનંદ વિલાસમાં.

ત્રૈત=શબ્દ.

શણભંગુર=નાશવંત.

અંપાદન કર્યું=પ્રાપ્ત કર્યું.

દેહકૃષ્ટ=કાયાને દમવી તે.

નિર્વાણ=શાંતિ, મુક્તિ, મોક્ષ.

નમસ્કાર=(નમસ્+કૃ+અ) પગે હ
ગવું તે.

ગાડરીઓ પ્રવાહ=ઘેટાની મા

એક બીજાની પાછળ ચાલવું

ધર્મીયાર્યો=ધર્મ શુદ્ધો.

પ્રસાર=(પ્ર+સ્ર+અ) ફેલાવો.

પ્રવર્તાવવામાં=ફેલાવવામાં.

ભિક્ષુ=સાધુ.

પરિપદ=(પરિ+પદ+અ) સભા

ભાષ્ય=(ભાષ+ય) ટીકા, કહેવા જે

પંચશીળ=સદાચારના પાંચ નિ

માદક=કેરી.

પાઠ ૬૦ મો.

જૈન=(જિન+અ) જિનને માનના

આદિ=પ્રથમના.

ચરિત્ર=વૃત્તાંત.

ધર્મોપદેશક=ધર્મનો ઉપદેશ કર

વિનીત=(વિ+ની+અ) વિનયી, નિ

મમાં રહેનારા.

પાયણ=પગથી ચાલનાર લશ્કર.

ચતુરંગ (ચતુસ્તંભ) ચાર પ્રકારની.
જયમીત=(મય+મીત) ખીકથી ખીધેલા
જુખાળવું=ધણું ખાઈ જાય તેવું.
કુંભસ્થળ=હાથીના માથાનો ઉપલો

ભાગ.

ધનુર્વિદ્યા=ખાણુ મારવાની વિદ્યા.

વિલાસ=(વિ+લસ+અ) આનંદ.

વિષય=દિવેના વિકાર.

કરારાજ=ચુરંગ, જેલ.

વિષયવાસના=વિષયની ઇચ્છાઓ.

જન્મૃત=મૃતેજ.

વેરામ=(વિરાગ+અ) સંસારની મોજ

મજા પરથી મન ઉઠી જવું તે.

યતિ=(યમ+તિ) નિયમમાં રહેલા;

સાધુ.

કડ=કુચ્છા.

સ્થાવર=સ્થીર રહેનારા.

જન્મભ=એક સ્થાનેથી ખીજે સ્થાને

લઈ જઈ સકાય તેવા.

પ્રમાદ=ખાળસ..

સુનૃત=સત્ય.

નિર્વાણ=મોક્ષ.

પાઠ ૬૧ મે.

શિલાલેખો=પથર પર કાતરી કા-
ઢેલા લેખો.

વિસ્તાર્યું=(વિ+સ્ત) ફેલાવ્યું.

ભેખ લીધો=સંસારનો ત્યાગ કરી

સાધુ થયો.

જડીઆ=જડતરનું કામ કરનારા.

ચકવર્તી=જેની આણુ ધણું નાનાં

મોટાં રાજ્યો પર ફરતી હોય

તેવું રાજ્ય.

યુનાનો=ગ્રીસ દેશનો.

એલમી=વકીલ.

સતીત્વ=સતીપણું.

દુરાચારી=(દુસ્+આચારી) ખરાબ

આચરણવાળો.

સૂર્ય અસ્ત થઈ ગયો=નાશ થયો.

પાઠ ૬૨ મે.

તત્ત્વવેતા=તત્ત્વને જાણનાર.

કડક=આકરો.

કુચ્છ કરી=સડવા ચાલ્યો.

ઉપલાણો=ઉપલો ભાગ.

હયદળ=ધોડા સ્વાર.

કાતર=ચૂકા, ખાડો.

કતલ થઇ ગયા=નાશ થયો.

ઝોકાબ્યુ=જડવા આવ્યો.

ઝીક નહિ ઝિલાય=જડવામાં નહિ

ફાવીએ.

ઘરણુ યુદ્ધ=ભયંકર લડાઇ.

રણક્ષેત્ર=લડાઇનું મેદાન.

કમનસીખે=દુર્ભાગ્યે.

હલ્લા=હુમલા.

કાને આવવા લાગી=સાંભળી.

વશ રાખવો=કબજમાં રાખવો.

પાઠ ૬૩ મો.

ઉપમા=એક વસ્તુને બીજી સાથે

સરખાવવી તે, મુકાબલો.

જક થઇ ગયો=આશ્ચર્ય પામ્યો.

કલ્પિત=કલ્પેલી, જોડી કાઢેલી.

કવાયક=(ક્વ+અક) વાંચનાર.

અપૂર્વ=પહેલાં ન આવેલો એવો.

બિલાપ=(બિ+લ્પ+અ)રડવું તે, આકંદ

બાંદીઓ=ભાટ, ચારણ.

યસોગીત=કીર્તિનાં ગાન ગાવાં તે.

રહરી=સરતી, આવતી.

કુખેર=દેવતાઓનો ભંડારી.

યજ્ઞ=એ જાતનો દેવતા.

આમેહુખ=અસલ જેવું જ.

માલવિકાગ્નિ મિત્ર=[માલવિકા+અ-

મિમિત્ર]

અંતઃપુર=રાણીઓને રહેવાના

મહેલ.

નૃત્યકળા=નાચવાની કળા.

વસ્તુ. સંકલના=નાટકની વાતોની

યોજના.

યવનો=અલ્પજ્ઞ લોકો.

માછી=ખારવો, વહાણફાંકનાર.

સર્વદમન=(સર્વ+દમ્+અન) સધળાને

દબાવે તેવો.

ફાકટ=નકામાં.

પાઠ ૬૪ મો.

વિહાર=(વિ+હ+અ)મઠ, બોદ સાધુ-

ઓને રહેવાની જગા.

મુના=વસ્તી વિનાનાં; ઉજળડ.

ઓચ્છવ=ઉત્સવ, તહેવાર.

વર્તાવી=ફેલાવી.

ખવાસ=સ્વભાવ.

ચિતાર=વર્ણન.

સંગમ=(સમ્+ગમ્+અ)સાથે મળવું તે

નિભાવ=ટકાવ, બરણ પોષણ.

મગર=અભિમાની.

વહાર=મદદ.

પંકાતું=વખણાતું.

ફળદ્રુપતા=રસાળપણું.

હાકેમ=હકુમત ચલાવનાર, સુબો.

નગીર=અમીન.

પાઠ ૬૫ મો.

પ્રસાર=(પ્ર+સ+અ) ફેલાવો.

ઉદય=(ઉત્+અય+અ) બહાર આવવું
તે, ચડતો.

વેદિક=(વેદ+ઇક) વેદ ધર્મ.

અગ્નિદારા=અગ્નિમાં નાખીને.

આહુતિ=(આ+હુ+તિ) હોમ કરવો તે.

અર્પણ=(અર્પ+અણ) આપવું તે.

યજ્ઞ=(યજ્ઞ+ન) પૂજવું તે.

પ્રાણહત્યા=પ્રાણીનો ધાત કરવો તે.

સહન યર્ધ શકી નહિ=સાંખી

શક્યો નહિ.

ફટો=શાખા.

ધમધોકાર=જોસખધ.

ખેદ=(સ્તિ+અ) દુઃખ.

હોપ=નાશ.

ચીર=ચોક્કા.

નહોજલાલી=આખાદી.

વાદવિવાદ=જ્ઞાન ચર્ચા.

બસ=મરાબર.

ઉપદેશકો=(ઉપ+દિશ+અક) ઉપદેશ
કરનારા.

સખળ=જોરાવર.

ફર=શિવ.

મહેશ=(મહા+શ) મોટા દેવ.

પ્રલય=(પ્ર+લ્પિ+અ) નાશ.

સંહાર=(સમ્+હ+અ) નાશ.

સ્તોત્રો=(સ્તુ+ત્ર) સ્તુતિનાં મંત્રો.

મખ્યસ્થ=(મખ્ય+સ્થા+અ) કોમળો

પક્ષ ન લેતાં સ્વતંત્રપણે પોતાનો
મત આપનાર.

મત=પોતે ફેલાવેલો ધર્મ.

ઉપનિષદ=એ નામનાં વેદના એક
ભાગનાં પુસ્તકો.

સમાધિપામ્યા=મરણ પામ્યા, ઉત્તમ
રીતે મરવું તે.

પાઠ ૬૬ મો.

દૈનિક=(દિન+ઇક) દિવસની.

વાર્ષિક=(વર્ષ+ઇક) વરસની.

સમાંતર=(સમ+અંતર) સરખું અંતર.

વિવેચન=(વિ+ચક્ષ+અણ)વર્ણન, બ્યાન.

વિષુવદ્વત=(વિષુવ+દ્વત+ત) મધ્ય-
માં વળેલું.

સત્તા=નિશાનિઓ.

તીરકસપણું=ત્રાસ

આકરાં=તીખાં, તાપ લાગે એવાં.

એળો=પડખો.

આંસ=ધરી.

ભાસે છે=દેખાય છે.

પર્થિત=સુધી.

સમુળગો=મુદ્દવ.

હવામાન=હવાનું પ્રમાણ.

સમશીતોષ્ણ=(સમ+શીત+ઊષ્ણ) ન્યાં

ટાઠ, તાપ સરખાં પડે છે તે.

કટિબંધ=ભાગ.

પાઠ ૬૭ મો.

સમોષ્ણતા=(સમ+ઊષ્ણતા) સરખી

ઝરમી.

કદંબા=મણત્રી કરી.

ઉષ્ણતામાન=ઝરમીનું પ્રમાણ.

ઉષ્ણતામાપક=ઝરમી માપનાર.

ઝરસામાં=વખતમાં.

સમીપ=પાસે.

સમધાત=(સમ+ધા+ત) મધ્યમસર.

અસમાન=(અ+સમાન) સરખી નહિતે.

પ્રવાસી=(પ્ર+વસ+ઈ) મુસાફરી કરનાર.

પાઠ ૬૮ મો.

શિરોચ્છિન્નુ=ટોચનો ભાગ.

ગૂદ=ગાંઠો, નિકટ.

સભર=ભરતી.

નિખાર=ઝોટ.

અહોનિશ=રાત દહાડો.

ચાંદ્રમાસ=ચંદ્ર પરથી ગણાએલ

મહિનો.

આકર્ષણ બળ=ખેંચવાની શક્તિ.

(આ+કૃષ્+અન)

ખગોળવેત્તા=[સ્વ+ગોઠ+વિદ્+તા]

આકાશી પદાર્થોનું જ્ઞાન ધરાવનાર.

ગુરુવાકર્ષણ=ભારે પદાર્થને પોતાનો

તરફ ખેંચનારું બળ.

સન્મુખ=પાસે.

વિષુટા=બુદ્ધા, છૂટા.

શુક્લપક્ષ=અજવાળીઉં.

કૃષ્ણપક્ષ=અધારીઉં.

કક્ષા=પૃથ્વીને ફરવાનો માર્ગ.

પાઠ ૬૯ મો.

આરાધના=(આ+રાધ્+અન+જા) પૂજા,

પ્રાર્થના.

સામિત=(સપ્રતિ+અ) હમણાના.
 તમે૩૫=અધકાર ૩૫ (તમણ પરથી)
 માસ કરે છે=ભક્ષ કરે છે.
 આપારદશક=જેમાંથી આરપાર ન
 દેખાય તે.

કેંદ્ર=સંબંધગોળની ધ્રુવરેખા જે
 બિંદુઓમાંનું એક.

કંકણાકાર=ચુડી જેવો ભાગ.

પાઠ ૭૦ મો.

જવાળામુખી=જેના મુખમાંથી
 અગ્નિ ઝરે છે તેવો પર્વત.
 ધરતી કંપ=પૃથ્વીનું કંપવું તે.

કડકડાટ=કડાકો, અવાજ.

જાન=(જા+જન) જીવ.

ઉત્પત્તિસ્થાન=(ઉત્પત્તિ+સ્થાન)

ઉત્પન્ન થવાનું ઠેકાણું.

પ્રચંડ=ધણીજ ઉગ્ર, ધણીજ ગરમ.

પોપડો=પડ.

વિનાશ=(વિ+નશ+અ) નાશ, ધણો
 નાશ.

પાઠ ૭૧ મો.

જૂગોળ રાતન=[મુ+ગોઠ+જ્ઞા+જન]
 પૃથ્વીના ગોળા સંબંધીનું
 જાણપણું.

ચુનરવી=પડી છે=કાઢવી પડી છે.

રાજ્યતૃષ્ણા=રાજ્ય મેળવવાનો લોભ.

દ્રવ્યલોભ=પૈસા મેળવવાનો લોભ.

આકાંક્ષા=[આ+કાંક્ષા] ઇચ્છા.

સફરો=મુસાફરીઓ.

મદક્ષિણા=ફરતો ફેરો મારવો તે.

વિસારે પડ્યો=ભૂલી જવામાં આવ્યો.

ખુશકો=પગ વાટે, જમીન રસ્તો.

રમી=રોમના રહેવાસી.

મથક=મુખ્ય જગ્યા.

અખેડા=કળ્પો, ટંટા

ખોળ કરી નહિ=માહિતીમેળવી નહિ.

પાઠ ૭૨ મો.

પ્રવાસ=(પ્ર+વસ+અ) સફર, મુસાફરી.

ગોદી=વહાણ લંગર કરવાની જગ્યા.

સંયોગીભૂમિ=[સમ+યુજ્ઞ+ઇ+મમિ]

ભૂમિને જોડનાર.

સોષવાળું=સગવડવાળું.

સુરક્ષિત=(સુ+રક્ષ+ઇત) રક્ષણવાળું.

લંબર કયું=આવી ઉભી.

મનુષ્યાહારી=મનુષ્યનો આહાર ક-
 રનારા. (૭. તત્ત્વ)

જળ પ્રવાસ=(જલ+પ્રવાસ) દરી-
 આઈ મુસાફરી (કર્મ ધારણ)

વિસ્તીર્ણ=વિસ્તારવાળું.

પાઠ ૭૩ મો.

પંકાતો=વખણાતો.

ભ્રમવાધ=સગવડ.

ઉદ્ભિન્ન=(ઉદ્+ભિદ્+જ) વન-

સ્પતિમાંથી પેદા થએલ.

કળા કૌશલ્ય=કળાની કુશળતા.

આયાત=(આ+યા+ત) આવેલો.

નિકાસ=ગએલો.

નિર્ધન=ગરીબ, ધન વિનાનો.

ધનાઢ્ય=પૈસાદાર.

પાઠ ૭૪ મો.

વૈભવ=ગૃહોજલાલો.

અખંડ=વચ્ચે કોઈનું રાજ્ય ન

હોય તે.

પ્રસરણ=ફેલાયેલું.

કુદુંભી=નોખત.

છળકપટ=છગો ફટકો.

અડસદ્દા=થુમાર.

ઉન્નતિ=(ઉત્+ન્ન+તિ) ચઢતી,

આબાદી.

શ્રેષ્ઠતા=શ્રેષ્ઠતામય.

આતુરતા=હોશ, ધ્યાન.

નિષ્પક્ષપાતી=પક્ષપાત વિનાના,

સર્વને સમાન હક આપનારા.

પાઠ ૭૫ મો.

વેંગલ=રીંગણાં.

અરણ્યો=જંગલો.

છક થવું=આશ્ચર્ય પામવું.

અજ્ઞ્ય તરેહનું=નવાઈ જેવું.

પાલમેંટ=રાજ્ય વહીવટ ચલા-

વનારી સભા.

રાગિષ્ઠ=રાગથી ભરેલી, નાદુરસ્ત.

અમલ=સત્તા.

પાઠ ૭૬ મો.

ઝાંખો ભાસ=થોડી સમજણ.

બારીક રજકણો=ઝીણાં કણો.

અણુસમૂહો=ઝીણાં કણોનો જથ્થો.

અદૃશ્ય=(અ+દૃશ્+ય) ન દેખાય તેવી.

પ્રતિરોધ=(પ્રતિ+રોધ્+અ) અટકાવ

વિકાર=ફેરફાર.

ગમન શક્તિ=ગતિને લીધે ઉત્પન્ન

થતું બળ.

યાંત્રિક=(યંત્ર+ક) યંત્રની.

બીના=હકીકત.

પાઠ ૭૭ મો.

આરીક નિરીક્ષા=સંપૂર્ણ રીતે
તપાસવું તે.

કારીશ=કપાય.

કુટું=લાકડાનો એક કકડો.

ટોટો=તુકજાન.

મૂળભૂત=પાયા રૂપ.

પાઠ ૭૮ મો.

પ્રમૈગ=(પ્રત્યુજ્જન) અખતરે.

સહાયતા=મદદ.

વેહ=વિધે. કાણું.

આકૃતિ=(આ+કૃ+તિ) ચિત્ર.

સોપુ કુ=મધ લઉં છું.

પાઠ ૭૯ મો.

ચીપ=પટ્ટી.

ખોખી ઠાવું=સોધવું.

વલણ=સ્વાભાવિક ટેવ.

તારકશક્તિ=તરાવવાનો યુક્ત.

ટૂકવી રાખવું=ટકાવી રાખવું.

મનોરંજક=મનને આનંદ પમા-

ડનાર.

અર્થાત=અર્થવા.

પાઠ ૮૦ મો.

કેશાકર્ષણ=(કેશ+આકર્ષણ) વાળ
જેવી ઝીણી નળીથી ખેંચવું તે.

સાયંસંખ્યા=સાંજની સંખ્યા.

ઉપરણો=ખેશ.

હિદ્રાળુ=હિદ્રવાળા, કાણાવાળા.

શિક્ષક=(શિક્ષ+અક) શીખવનાર,
મહેતાશ.

વક્રે આકૃતિ=વાંકી લોટીની આકૃતિ.

અંતર્ગોળ=અંદરથી ગોળ.

બાહ્ય ગોળ=બહારથી ગોળ.

વસ્તુતઃ=ખરેખર.

કેશાકાર=વાળના આકારનો.

મલાકં=(મલ+અક) દાડનો કસ,
સત્વ.

પાઠ ૮૧ મો.

પ્રસરણ=ફેલાવું તે.

આંચ=તાપ.

સમાન=સરખી.

પ્રત્યેક=(પ્રતિ+એક) દરેક

સિદ્ધાંત=નિયમ.

ફેલે પામ્યા=ફાળ્યા.

અગ્નિ વિમાનો=અગ્નિથી ઉડતાં
વિમાનો.

પાઠ ૮૨ મેા.

સ્વર ધારણ=અવાજને ટકાવી
રાખનાર.

આદિલન=મોળતું ચાલવું તે.

ખોલણો=ખાંચ.

આખેહુખ=જેવું ખોલેલ હોય તેવું.

ત્વચા=ચામડી.

કૃતિ=કામ.

નાદ=મોટો અવાજ.

જાથુ=કાયમ.

પ્રકર્ષ=(પ્ર+કર્ષ+જ) મોટો સર.

સંધાન=સાંધવું, જોડાવું, જોડાણ.

કંઠનળી=જેમાંથી સ્વર નીકળે છે
તે નળી.

પાઠ ૮૩ મેા.

પરાવર્તન=(પરા+વર્ત+જન) પાછું
વળવું તે.

વક્રોક્ષવન=(વક્ર+ખૂ+જન) વાંકું
વળવું તે.

રમુજી=આનંદી.

અવસ્થાંતર=રૂપાંતર, ફેરફાર.

વર્તુળાકાર=ગોળાકાર.

તીવ્રતા=ગતિ.

ગૂમ થઇ જવું=જતું રહેવું.

નિરીક્ષા સ્થળ=સાધ કરવાનાં
સ્થાનો.

હેતુ=કારણ.

સંસર્ગ=(સમ+સર્જ+જ) સમાગમ.

વર્તુળ=ગોળ.

પુરવણી કરનારા=અધુરું હોય તે
પૂરું કરનારા.

વિલક્ષણ=ભુદી ભુદી જતના.

નિહાળીને=ધ્યાન રાખીને.

પ્રતિમા=છબી.

પ્રતિરૂપ=સામું રૂપ.

પાઠ ૮૪ મેા.

મેધધનુષ્ય=કાયખી.

પૃથક્કરણ=ભુદું કરવું તે.

અસમાન=સરખું નહિ તે.

દ્વર્જાવી=દેખાડી.

મુકાબલો=સરખામણી.

રૂપાંતર=ફેરફાર.

રસાયની ચંચલતા=જે ભુદી જ-
તના પદાર્થો એકઠા થવાથી
તેમાંથી ભુદો પદાર્થ બને તે.

પાઠ ૮૫ મેા.

પરસ્પર=એક બીજા સાથે.

ધર્મણ=ધસવાર્થા ઉત્પન્ન થાય તે.

વિદ્યુતપાત્ર=વીજળી ઉત્પન્ન કરવાનું વાસણ.

વિદ્યુદ્દાહક=(વિદ્યુત+માહક) વીજળીને લઇ જનાર.

ભોંકાતું=લાગતું.

ઉત્ક્રમણ=(ઉત્+ક્રમ+અન) ચલનવલન.

અવાહક=વિદ્યુતને સાચવી રાખનાર.

અકરમાતો=અગણી હરકતો.

તાબડતોળ=એકદમ.

પાઠ ૮૬ મો.

વિકાર=(વિ+ક્ર+અ) ફેરફાર.

પ્રકૃતિવિકાર=પ્રકૃતિમાં થતા ફેરફાર.

રસાયણવિકાર=સત્તાને માટે થએલ ફેરફાર.

હટકો=અવચલો, તરવો.

જાળમાવી જુઓ=તપાસી જુઓ.

સંયુક્ત=એકાદર્શ ગએલા.

દ્રવ્યો=પદાર્થો.

સંબંધાકર્ષણ=સંબંધ કરાવનાર એંઆણ.

પરમાણુ=ઝીણાં ઝીણાં રજકણો.

અણુ=અણુવાળાં.

પાઠ ૮૭ મો.

અવિભાજ્ય=(અ+વિ+માત્ર+અ) ભાજ ન થએલ એવો.

જેત=દિવાનો બળતો ભાગ.

જળજનક=જળ બનાવનાર.

(જન+અક)

વજન=ભાર, તોલ.

પાઠ ૮૮ મો.

પ્રાચના=પીગળવાપણું.

સેળમેળ થવું=મળી જવું.

વિષ્ણુટી=ધૂટી.

પ્રાચણુ=મેં જાતની એગભેલી રજકણોનું મિશ્રણ.

પ્રાચ્ય=પીગળવા યોગ્ય.

લક્ષમાં=ધ્યાનમાં.

અપવાદ=આધ

અરપે છે=ટપકે છે.

પાઠ ૮૯ મો.

ઉષ્ણતામાન=ગરમીનું માપ.

આપ્યલવન=પાણીનું વરાળ અઠ્ઠી

હડી જવું તે.

પવનની લહેર=કડો પવન.

નીમે ભાજે=અર્ધા ભાજે.

શુભાર=માપ, અટકળ.

ભેજમાપક=ભેજ માપનારા.

પાઠ ૬૦ મેઠા.

મંદ=ધીમો.

જાલ=આકરો.

કસોટી=પરીક્ષા.

નીળા=કાળાશ પડતા.

તીક્ષ્ણુ=માળનાર.

પારદશકિ=આરપાર દેખાઈ શકે તેવા.

પાઠ ૬૧ મેઠા.

રૂઝવો=મટવો.

અતિ જવા પામી=એકદમ સગળગી ઉઠે તેવા.

ધર્ષણુથી=ધસવાથી.

ભેટીકરાઈ=બેદરકારી.

તંદુરસ્તી=આરોગ્યતા.

બરડ=વળવાથી ભાંગી જમ તેવા.

પાઠ ૬૨ મેઠા.

હકન=(દહ+અન) બળવું તે.

આસોઅવાસ=આસ લેવો અને મૂકવો તે.

અવિનાશપણું=નાશ ન થાય તે.

આવાર્થ=મતભળ.

પસ્તુત=ખરેખર.

રેકતવાહિની=જેમાં લોહી વહે છે તે નળા.

ઉચ્છવાસ=(ઉત્ત+આસ+અ) થાસને બહાર કાઢવો તે.

પાઠ ૬૩ મેઠા.

ખટકાવયવો=(ખટક+અવયવ) તરવો.

ચૂર્ણપાષાણુ=ચૂનાના પથરા.

સેન્દ્રિય=(સ+દ્રિય) ઇન્દ્રિય સહિત, વનસ્પતિ વગેરે.

સખત=કઠણ.

ગમીએ=ગઢા.

સનુળગી=તરુન.

રસામણ મળા=જે પાણીમાં ખાતુના સાર ભરેલા હોય તે.

સામવોદર=સામ નાખીને બનાવેલામાં આવેલું પાણી.

લેમોટ=ત્રીશુનું પાણી.

પાઠ ૬૪ મેઠા.

લોહિતાંગ=લોહીના જેવું જેવું અંગ હોય તે. (લોહિત+અંગ)

સક્રમણુ=(સમ+ક્રમ+અન) સયં અને પૃથ્વી વચ્ચે ગ્રહોનું આવવું.

કળા બદલતી નથી=તેજ ઝોલું વધારે થતું નથી.

વાર્ષિક ભ્રમણ=વરસમાં ફરી રહેવું તે.

ઋતુભેદ=ઋતુઓનું અલગવું.

પ્રકાશિત=(પ્ર+કાશ+ઇત) પ્રકાશવાળો.

વાતાવરણ=(વાત+આ+વ+અન) વાનું.

દાંકણ.

ઉપગ્રહો=(ઉપ+ગ્રહ) નાના ગ્રહ,

મહત્તી આસપાસ ફરનારા.

શુદ્ધ=જથ્થો.

નાયક=(ની+અક્) દોરનાર, મુખ્ય.

ત્વરા=વેગ.

સંભવે છે=મનાય છે, ધરાય છે.

સ્વપ્રકાશક=પોતાની મેળે પ્રકાશનાર.

પાઠ ૬૫ મે.

મેખલાઓ=પટા.

અનુપમ=(અન+અપમ) શ્રેષ્ઠ, સાથી વધારે.

નિહાળી=અરાબર ધ્યાનપૂર્વક જોઈ.

વિષમતા=વિષમપણું, અસમાનપણું.

મનન=અભ્યાસ, વિચાર.

પાઠ ૬૬ મે.

વિરમચક્રારક=આમરકારક.

કાળ ન શકાય=કલ્પના પછી ન થઈ શકે.

નરી આખે=એકલી આખે, દુર-

ખીન સવાય.

ધાબા=કાઠા.

નિર્ણય=(નિર્ણ+ની+અન) નિશ્ચય.

વર્ગણી કરી=વર્ગ પાડ્યા.

ધની કરણ=ધન રૂપ થવાનો.

હલીલ=ધરણ.

પાઠ ૬૭ મે.

ઐતિહાસિક=ઇતિહાસ સંબંધીનો.

પુરાવો=દાખલો.

યુગો=જમાના.

મધ્યાકર્ષક=મધ્યમાંથી થતું આકર્ષણ.

સંક્રાંતન=નાનું ટૂંકવું.

મધ્યોત્સારી=મધ્યમાંથી સરી જતું.

પોપડો=પડ.

પાઠ ૬૮ મે.

જાપ=આકોના ભાગ.

શૂસ્તરવેતા=પૃથ્વીના પડ સંબંધી

જાણનાર.

ઉત્ખાત=આકી રહેલા ભાગ.

પહેલદાર=પાસાદાર.

કિવલ=કલમો.

સર્વોપરિ=શ્રેષ્ઠ.

અદાયતા=મદદ.

કવિતાની સમજૂતી

પાઠ ૩ ને પ્રભુ પ્રાર્થના

પ્રાર્થના=(પ્ર+અર્થ=માગવું). (અન+
આ). માગણી.

પ્રભો=હે પ્રભુ ! (સંબોધન)

અંતરયાત્રી=મનની વાત જાણનાર.

જીવન=(જીવ+અન) જીવાડનાર.

દીન શરણા=(દીન+શરણા) ગરીબના

આધારરૂપ; ગરીબના બેલી.

અનુપમ=(અન+ઉપમ) ઉપમાન :

આપી શકાય તેવું, શ્રેષ્ઠ.

શ્રાપા=રનેહી.

હિતકરણા=હિતના કરનારા.

પ્રભા=તેજ.

વિભવ=વૈભવ.

સર્વસ્વ=અધુ.

વિમળ=ચોકળું, મેલ વિનાનું.

અદ્ભુતો=આશ્ચર્યકારક, વસ્તુઓ.

નીરખું=જેઉં.

મહાનયોતિ=મહાનતેજ.

પર=છેટે.

આદિ=મૂળ પુરૂષ.

શુચિ=પવિત્ર.

હિસજન=(સં+જન+અ)=સંજિનું પેદા
થયું.

પ્રલયે=(પ્ર+લી)=નાશ થવો+અ)
નાશ વખતે.

અહરાનશ (અહ+નિશા)=રાત ઠહાડો.

શિવસદન=(શિવ+સદન) કદ્યાણુનું
ઠેકાણું. સદન=(સહ=અન) બેસ-
વાનું સાધન, ઘર.

અપાપી=(અ+પાપી) પાપ નીક
કરનાર.

એકાકી=એકલો.

ચેત ૧=(ચિત્+અન) હાલવા ચાલ
વાની શક્તિવાળા.

જનકુળ=માણસ જાત.

વિષ્ણુરાયા=પરમેશ્વર (વિષ્ણુ+રાયા)
પૃથ્વીનો રાજા.

અહ્યાં=વિશ્વ=(અહ્યા+અંત) ઈશાના

આકારનું અહ્યાનું બનાવેલું વિશ્વ
હિરવિષે=હૃદયમાં.

આત્મા ઢાળી=આત્માથી, આત્માને કીચો=વિહીનો, વિનાનો.

નમાવી.

દરજના=દર્જનરૂપી.

જળતી=નમતી.

ઉચ્ચ=ઊંચું.

કોટો=કરોડો.

ધરીકધરી=વારંવાર.

અમૃત=(અ+મૃ+ત+ત) અમૃત

રમરૂં=ચાદ કરૂં.

નિહિતે.

શુભઅશુભ=સારું નરસું.

(૧) હે મનની વાત જાણનાર પરમેશ્વર ? હે જીવોના જીવનરૂપ અને ગરીબના આધારરૂપ પિતા, માતા, ભાઈ, ઉપમા ન આપી શકાય એવા, મિત્ર, હિતના કરનાર, તેજરૂપ, કીર્તિરૂપ, કાંતિરૂપ, ધનરૂપ, વૈભવરૂપ, મનુષ્યનું સર્વસ્વ, એવા જગતના વિમલમુખ સ્વામિ ? હું તમને નમું છું અને વંદન કરું છું. (૧)

(૨) હે પ્રભુ ! સર્વ નવાઈ જેવી વસ્તુઓમાં તારું સ્વરૂપ મરે અદ્ભુત જણાય છે, અને તારી આંખો મન તોજવાળી સૂચ અને અદ્ર જેવી દેખાય છે. વળી તું એમરની શુદ્ધિઓ, પૃથ્વી અને ઉદ્યા આકાશમાં પણ વિહરે છે, અને તેથી પણ દૂર તું જણાય છે.

(૩) હે પ્રભો ! તું દરેક પ્રાણી માત્રનો મૂળરૂપ, પવિત્ર, અને જુના પુરૂષ તરીકે છું. વળી તું સૃષ્ટિ ધારણ કરે છે, અને દુનિયાની ઉત્પત્તિ અને નાશ કરનાર પણ તું જ છું. વળી અમારા ભૂમિનું હંમેશાં પાલણ કરનાર અને ધર્મી તથા અધર્મીનું કલ્યાણ કરનાર પણ તું જ છું.

(૪) હે પ્રભો ! જડ અને ચૈતન્ય એ બધાના તું જીવનપ્રાપ્તા છે. વળી તું સૌનો શુદ્ધ રૂપ મોટો છું. અને માણસ જાતનો તું મહાનપૂજનીક છું. વળી હે પ્રભુ ! ત્રણ લોકની અંદર તારો

જેવો કાંઈ થયો નથી અને થશે પણ નહિ, તો પછી હે પૃથ્વીના
ધણી, તારાથી અધિકતો કાણ જ હોઈ શકે ?

(૫) હે પ્રભુ ! તું આખા બ્રહ્માંડમાં અને અમારા હૃદયમાં
પણ વસેલો છું, વળી તું આધેમાં આધે અને પાસેમાં પાસે પણ
હમેશાં હસતો જણાય છે. હે પ્રભુ ! હું આત્મા નમાવીને તને નમું
છું અને તે સાથે મારા દેહથી પણ નમું છું, વળી હું તને કરોડો
વાર નમીને નમસ્કાર કરું છું.

(૬) હે પ્રભુ ! તું અસત્યોમાંથી અમને ખરા સત્યના માર્ગે
લઈ જા, અને અજ્ઞાનરૂપી ઉંડા અંધકારમાંથી જ્ઞાનરૂપી પરમ તેજમાં
લઈ જા. વળી મહામૃત્યુમાંથી અમને ઉગારી મોક્ષરૂપી અમૃત સમીપ
લઈ જા, અને હું તું વિનાનો છું તો તારા દર્શન રૂપી દાન દે.

(૭) હે પિતા ! (પ્રભુ) પેલો દૂર જે સમુદ્ર જંગલને વિટળાઈને
રહેલો છે, તેની તરફ અધી નદીઓનાં પાણી જેવા રીતે વેગમાં
વહે છે, તેવી જ રીતે મારા જીવનની સઘળી ઝરણીઓ દયા અને
પ્રણયના મહાસાગર રૂપી જેતું છે, તે બધી હમેશાં વહે.

(૮) હે પ્રભુ ! શરીરથી જે કાંઈ થતું હોય, વચનથી બહીએ
બહીએ જે કાંઈ બોલાતું હોય, ઈંદ્રિયોથી જે કાંઈ કામ થતું હોય,
અને મનમાં જે જે વિચારો આવતા હોય તથા સ્વભાવથી અને
શુદ્ધિથી જે કાંઈ સાઈ નરસું કરતો હોઈ તે અધું તારા ચરણમાં
ધરું છું. માટે હે પ્રભુ તું મારા તરફ ક્ષમા દૃષ્ટિથી જોજો.

પાઠ ૭ મેા ગરવી ગુજરાત વિષે.

ગરવી=(ગુરુ+ઈ) માટી.

ધવળ=ધન.

ગરજ=સૂર્યોદય વખતનું.

જળજળ=ઝગઝગાટવાળું.

કસુંબી=રાતારંગનું

પ્રેમશૌર્ય=પ્રેમ સાથે શૂરાતન.

અંકિત=(અંક+કૃત) અંકિલો.

નિજ સંતતિ=તારાં આળસ.

પ્રેમભક્તિ=પ્રેમ રૂપી ભક્તિ.

કુતેશ્વર=પારડી તાલુકાના કુતા- જયકર=જીતકરનારી.

ગામમાં મહાદેવ છે તે. સાથે=શોભે.

સોમનાથ=પ્રભાસપાટણના મહાદેવ. રંગ=આબાદી, જહોજલાલી.

દ્વારકેશ=(દ્વારકા+કેશ) દ્વારકાના સત્વર=એકદમ.

ધણી, રણછોડરાયજી.

મધ્યાન્હ=(મધ્ય+અહ્ન) દિવસનો

સાક્ષાત=પ્રત્યક્ષ, ખરેખરા.

વચ્ચે ભાગ.

સુભટ=યોદ્ધા.

ધુમે=મહાલે.

જુહારમણ=લડાઈમાં ફરવું તે.

વધા=ખોલ્યા.

(૧) ગરવી ગુજરાત જય થાયો ! જય થાયો !! તેના પર સૂર્યોદયવાળું પ્રભાત શોભે છે, અને તેના પર હવે કસુંબી રંગનો પ્રેમ અને શૌર્યથી અંકાયેલો ધ્વજ પ્રકાશશે. (મનલબ્ધ તેની ચડતી થતી આવે છે, અને ગુજરાતના લોકોમાં પ્રેમ અને શૌર્ય વધતાં જશે એટલે તેની સંપૂર્ણ ચડતી થશે.) માટે હે ગરવી ગુજરાત ! તું તારી પ્રજાને પ્રેમ ભક્તિ શીખવ, કારણ તારી જાત ઉત્તમ પ્રકારની છે. માટે હે ગરવી ગુજરાત તારો જય થાયો !!

(૨) તાઈ રક્ષણ કરવાને ઉત્તર દિશામાં (આરાસુર પાસે) અંબા-માત, પૂર્વ દિશામાં (પાવાગઢ પાસે) મહાકાળી માતા, દક્ષિણ દિશામાં કુતેશ્વર મહાદેવ, અને પશ્ચિમ દિશામાં સોમનાથ મહાદેવ અને

દારકાવીશ છે, એથી ચોમેરથી તારું દેવતાઓ રક્ષણ કરે છે અને તેઓ તને સાક્ષાત્ મદદરૂપ છે હે ગરવી ગુજરાત તારો જય થાઓ ! !

(૩) તારી કુખમાં નર્મદા, તાપી, મહી અને બીજી નદીઓ આવી રહેલી છે; વળી પડોશમાં વીર પુરુષોની લડાઇના રમખાણોથી વીરરૂપી રત્નોથી ઝરેલો મહાસાગર (અરબી સમુદ્ર) આવી રહેલો છે. (એ બધાં શોની રહ્યાં છે.) વળી પર્વત ઉપરથી બહાદુર પૂર્વજો પણ જયકારની આશિષો આપી રહ્યા છે. તથા વળી ગુજરાતમાં વસતી બધી જાતો સંપત્તિ રહે છે અને તે સંપત્તિ શોભે છે, જેથી હે ગરવી ગુજરાત તારો જય થાઓ ! !

હે ગુજરાત ? તે અજ્ઞાતવાણી જાહેરાતવાળી, તે સિદ્ધરાજ જયસિંહ ! ! (મતઙ્ગળ આ વખતે ગુજરાત પૂર્ણ ચણીમાં હતું.) તે વખત કરતાં પણ વધારે જાહેરાતવાળી હે ગુજરાતમાત ! તારી તરતમાં જ થશે અને હવે રાત વીતી ગઈ છે, શકુનો સારા દેખાય છે અને મધ્યાહ્ન થવાની તૈયારી હોઈ મધ્યાહ્ન શોભશે. કારણ કે નર્મદાશંકર કહે છે કે માણસો તારી ચણી કરવાને કામો કામ માથાં કાઢે છે. હે ગરવી ગુજરાત તારો જય થાઓ ! !

ગુજરાત કોની કોની છે ? શું તે બ્રાહ્મણની, વાણીયાની, શ્રાવણી, ભાટીયાની, ક્ષત્રિયની, રજપૂતની, કણબીની, બીજની, કોળીની કે બીજા શ્રદ્ધોની ? તેને કોની ગણવી ? અરે ! આ બધામાંથી કોઈની ગુજરાત નથી, ત્યારે તેને કોની ગણવી ? જેના પૂર્વજો જન્મથી આજ સુધી કોઈ પણ રીતની ગુજરાતી ભાષા બોલ્યા,

અને વળી આયર્ધમને વળગી રહ્યા તેની ગુજરાત છે, પછી તેઓ પ્રમે તે જાતના હોય, પણ તેઓની ગુજરાત છે.

વળી બીજા પરદેશીઓ કે જેને ગુજરાતની ભૂમિએ પાળીને મોટા કર્યા, તથા તેઓ પરધર્મી છતાં પણ ગુજરાતનું હિત ધ્યાનમાં લેતા હતા. તે ગુજરાત માતાના ભાઈ, મણાયા, અને તેની પણ ગુજરાત છે. પછી તે ગમે તે જાતના હોય પણ તેની ગુજરાત છે.

પાઠ ૧૧ મો. નરસિંહ મહેતાને ઢેઢ વૈષ્ણવનું આમંત્રણ.

ગિરિ=પર્વત.

દાન)=વસ્તુ+મોલવું+અ=વાણી, દા=

ટળાટી=તળાઉં.

આપવું+ન=ક્રિયાવાચક; દાન

હરિભક્તિ=પ્રભુ પર આસ્થા.

આપવું તે.

પ્રેમધરી=હૃદયથી.

નિશાએ=નાત્રિએ.

હીરતન=સજન.

પ્રસાદ=પ્રસાદી.

વાળાએ=છોડી દઈએ.

ભોર=સવાર.

જન્મ મરણ જન્મળી=જન્મ મરણ

વાતા=વગાડતા

રૂપી દુઃખ.

મૃગંદ=પખાજ

વૈષ્ણવ=વિષ્ણુના ભક્ત.

લંગ=લાટ, ડોળ

સમદષ્ટિ=સર્વને સરખા ગણવાની

મોન=મોલ્યા ચાલ્યા વગર.

દષ્ટિ.

અધવધરા=જ્ઞાન રૂપી જ્ઞાન વગરના.

વાઝાન=વાણી રૂપી હાન (લાગ+

વિવેક વિચાર=સારા નરસાનો ભેદ.

(૧) ગિરનાર પર્વતની તળેટીમાં દામોદર કુંડ છે, ત્યાં નરસિંહ મહેતા નહાવા જતા હતા, ત્યાં ઢેડની જાતમાં સંપૂર્ણ હરિભક્તિ હોવાથી, ભાવથી તેઓ મહેતાજીને પગે લાગ્યા. ગિરનાર.

(૨) તેમણે હાથ જોડીને અરજ કરી, અને નમ્રતા ભરેલા નમોનાથી કહ્યું કે હું સંતપુરુષો! અમારી એટલી માગણી છે કે અમારે આંગણે તમે હરીકીર્તન કરો. ગિરનાર.

(૩) જેથી અમે મધરના પ્રેમ રૂપી વસ્તુને પામીએ, અને અમારાં જન્મ મરણનાં દુઃખો ખોલ નાખીએ, આ પ્રમાણે હાથ જોડીને વિનંતિ કરતાં મહેતાજીને દયા ઉપજી, કારણ મહેતાજી વિષ્ણુના પરમ ભક્ત અને ધણજી દયાળુ હતા. ગિરનાર.

(૪) અને મહેતાએ મનમાં વિચાર્યું કે જ્યાં પક્ષાપક્ષી છે ત્યાં પરમેશ્વર જ નથી, અને સમદષ્ટિને સઘળું સરખું જ છે માટે અમે ભજન કરવા આવશું એ વચન આપ્યું, અને તુળસીના છોડ પાસે મૌમૂન. છાંટવાનું તથા લીપવાનું કહેતા ગયા.

(૫) મહેતાજી રાત્રિએ આવ્યા, અને ઢેઢ લોકોએ પ્રસાદ લાવીને ઝોચ્છવ કર્યો, અને સવાર થતાં સુધી ભજન ગાયાં તેથી સર્વ વૈષ્ણવો સંતોષ પામ્યા. ગિરનાર.

(૬) પછી હરિ ગુણ ગાતાં, અને તાલ, શંખ, અને પખાવ ભાડતાં મહેતાજી ઘેર આવ્યા. એ વખતે નાગર લોકો હસી હસીને જાણીએ. પાડવા લાગ્યા અને ખેલવા લાગ્યા કે આતે શું આમણના ઢબ છે? ગિરનાર.

(૭) મહેતાજીએ મનમાં વિચાર કર્યો કે આ જ્ઞાન રૂપી જ્ઞાન જ્ઞાનાના લોકોને શે ઉત્તર આપવો? એમ વિચાર કરી મૌન રહી ચાલ્યા ગયા, એ વખતે સવાર થતાં નરનારીઓ જાણ્યા અને પૂછવા લાગ્યા કે હે મહેતાજી! તમે આવા શું છો? ગિરનાર.

(૮) તમે નાત, જાત પીછાણતા નથી અને કાંઈ પણ સારા

પણ જોતા નથી. પણ નરસીંહ મહેતા તો હાથ જોડીને કહે છે કે મને તો વૈષ્ણવનો જ આધાર છે. ગિરનાર.

ગામ લોકને મહેતાએ આપેલા ઉત્તર.

બ્રહ્મ=(બ્રહ્મ+ત) બગડી ગયેલા.

કર્મધર્મ=કર્મકાંડ, હવન હોમ વિ-

દ્યોત્તર=શ્રીકૃષ્ણ, પરમાત્મા.

ગેર ઉચ્ચક આજતો. (જ્ઞાન

રાત્રું=રાત્રી થતું.

ધર્મ વિનાની)

માત્રું=મઝ થયેલું.

ભાવે=ગમે.

નેહ=સ્નેહ, પ્રીતિ.

નાવે=ન આવે.

હળવાં કર્મનો=નબળાં કર્મનો.

(૧) અમે એવા એવા, વળી તમે કહોછો તેવા જ છીએ, જે ભક્તિ (ભજન, કીરતન) કરતાં તમે અમને બ્રહ્મ કહેશો તો પણ અમે તો પ્રભુની સેવા (ભજન) તો કરશું જ. અમે.

(૨) જેતું મન જેની સાથે બંધાયું હોય તે પ્રમાણે તે ચાલે, પહેલાં મારું મન ધરતી અંદર રાત્રી થતું, પણ હવે હરિ રસમાં જ આનંદ માને છે. અને તેથી જ ઘેર ઘેર ગાતું હાલે છે. અમે.

(૩) બધા મંડળમાં હું એક છું. અને છુંકાથી પણ છુંકા છું. એમ તમારું મન માને અને એમ કહેવું હોય તો પણ કહેજો પણ મને તો પ્રભુ ભક્તિમાં ઉડા ભાવ લાગ્યો છે. અમે.

(૪) કર્મથી (હવન, હોમ વગેરે) થતા ધર્મની જેટલી જેટલી વાતો છે તે મને ગમતી નથી, કારણ જેથી સધળી વસ્તુ મેળવી શકાય છે એવા મારા પ્રભુની બરાબરી ડાઘ કરી શકનાર જ નથી. અમે.

(૫) હું નબળાં કર્મોના છું, પણ મને તો વૈષ્ણવ બહુ વહાલા છે. અને જે હરિજનથી ભુદાસ ગણુશે તેના જન્મ મરણ રૂપી કાલા ફેરા થાય છે. અમે.

ધૃત્વદેવતા પર મહા સખવી

શુદેવ=મોટા દેવ.

આગળ વધેલા, મોટા ભોગી.

જગદીશ=(જગત્પદ્મ) દુનિયાના

દેવે=(દશમ્તો) નજરમાં.

ધણી, પરમેશ્વર.

ભવન=(મુખજન) ધર.

ખરખર=દીલગીરી

દાખે=ધરાવે.

ફેક=ફેકટ, નકામો.

લતા=વેલ.

ચિંતઓ=ધાર્યો.

વથા=યોગ્યતા પ્રમાણે.

ઉદ્દેગ=મનની ચિંતા, શોકાતુર મન

શાયે=દીલગીરી કરે.

અજ્ઞાનતા=અજ્ઞાનપણું

પહેંચે=મળે.

સકટ=ગાડું.

આપ=પોતે.

સૃષ્ટિ મંડાણ=સૃષ્ટિની બનાવટ

ભુગલ=મે.

(છ તત્ત્વ).

જન્મ પ્રતિ જન્મ=જન્મો જન્મ.

ભોગેશ્વર=(જોગપદ્મ)

યાત્રી=યાત્રના કરે, યાત્રું.

(૧) જગતના મોટા દેવ પરમેશ્વરને જે ગમે તેમાં દીલગીર થયું તે નકામું છે, કારણ આપણું ધાર્યું કાંઈ થતું નથી. અને માત્ર ઉદ્દેગ જ કરવાતું બને છે. (જગતના).

(૨) આ કામ હું કરું છું એવી જે માન્યતા તેજ અજ્ઞાનપણું છે, કારણકે ગાંડ નીચે જનાર કુતરું એમ માને છે કે ગાંડનો ભાર હું તાણું છું તે જેમ ખોટું છે તેમ હું કરું છું એ માન્યતા પણ ખોટી છે. (દરેક કાર્યનો કર્તા પ્રભુ જ છે. મનુષ્ય તો માત્ર નામ

૩૫ જ છે) એ પ્રમાણે આખી સૃષ્ટિનું અંધારણું છે, પણ તેને કાષ્ઠ યોગી પુરુષો જ જાણી શકે છે. (જગતના)

(૩) જો માણસથી દરેક કાર્ય નીપજતું હોય તો કાષ્ઠ માણસ કુખ્યા રહે નહિ, અને જિવંત કાષ્ઠ શત્રુને મારીને મિત્રને જ રાખે. અને રોગ કે ગરીબ કાષ્ઠ જણાય જ નહિ, તથા દરેક પોતાનાં ઘરો પર ઇત્ત જ ધરે. (જગતના)

(૪) દરેક કુતુબો પૈામ વખતસર વેડો, પાંદડાં, ફળ, ફૂલ આદિ છે, તેમ માણસો પણ જાગ્યમાં જે લખેલું હોય તે જ તે સમયે પામે છે. માટે માણસ મૂર્ખતાથી નકામા નીલગોર થાય છે. (જગતના).

(૫) મથો દાર યોગ્યો કરીને કાષ્ઠને ખરી વાત કરી નથી (ખર્મનાં ઘણાં પુસ્તકો થયાં તેમાં જેને જેમ ફાળ્યું તેમ લખ્યો મયા) તથા જેને જે જામે છે તેને તે પૂજે છે અને મન, વાણી અને કમથી પોતે જે કરે છે તે સત્ય છે એમ મનથી માની લે છે. (જગતના)

(૬) નરસિંહ મહેતા કહે છે કે: સંસારના સર્વ સુખોને નકામા માની લેજો. અને કૃષ્ણ વિના બીજું સર્વ ખોટું છે. માટે જો હાથ જોડીને મહેતાજી કહે છે કે હું તો દરેક જન્મોજન્મ હરિ મને એવું જ માણું છું. (જગતના).

પાઠ ૧૫ મો હરિજનનાં હૃદયઃ

હરિજન=હરિના મક્ત.

પિયુ=પક્ષીનું ખેલવું, (પક્ષી)

પાંખીડા=પક્ષીઓ (માણસને પક્ષીની ઉતરવાનો=પાર ઉતરવાનો, મોક્ષ

ઉપમા આપેલ છે.)

પામવાનો.

હોદ્દકમળમાં=હોદ્દમમાં.

લેહે=લહેજત, મળ.

અલખ=(અ+લખ+અ) ધ્યાનમાં ન પારંપાર=આરપાર, સામે પાર, આવી શકે તેવા, દેખાઈ ન મોક્ષમાં.

શકે તેવા નિરંજન, નિરાકાર. ભગ્નડી=આપી.

લખ=ધ્યાનમાં આવી શકે તેવા દાનવ=રાક્ષસ.

સાકાર, મૂર્તિમંત.

હરજી=ભગવાન.

(૧) હે પક્ષીઓ ! (પ્રાણીઓ) તમે પિયુ, પિયુ, પિયુ (હરિ, હરિ, હરિ) પોકારો, કારણ એજ સંસાર સાગરથી પાર પામવાનો આરો છે. માટે હૃદય કમળમાં હરિના નામનું સ્મરણ કરો. હે પ્રાણીઓ હરિ હરિ પોકારો હે પક્ષીઓ !

(૨) જે નર અથવા નારીએ જગીને (જ્ઞાનથી) જ્યું તેમને સાકાર અને નિરાકાર પ્રજુતા ભજનના તાલાવેલી લાગી, અને એ લાહીથી જ મીરાં, કરમા, કૃષ્ણમરી, પુરી થોડા વખતમાં સંસાર કૃષ્ણ સમુદ્રનો પાર પામી ગયાં. હે પક્ષીઓ !

(૩) ગોપાયંદ અને ભરતને પણ એવી જ લહે લાગી, અને તેઓ પણ સંસાર સાગર તરી ગયા, એવીજ રીતે પીપા ભગત, સુરદાસ, અને હરિને ભક્ત કબીર એ પણ તરી ગયા એમ બધી જ્ઞાનયા જાણે છે. હે પક્ષીઓ !

(૪) તથા વળી કુઓ કુંભાર, સદતો કસાઈ, ધનીજીભટ, અને નાગો ઢાઢી તથા બીજા ભક્ત (વાદ્યોક) પણ તરી ગયા, અને તેમને પ્રજુએ સારી રીતે સંતની કંપતિ (દેવી શક્તિ, સાધુ વ્રત) આપી. મતલબ પ્રજુને ત્યાં નાત જાતના બેદ વિના પોતાની ભક્તિ કરનારને મોક્ષ પદ આપે છે. હે પક્ષીઓ !

(૫) વળી જનક રાજા અને સુકદેવજીને પણ મોક્ષની પ્રાપ્તિ થઈ, અને તેમનું જીવંતર સફળ થયું. ખરે ! હે ચતુર પુરૂષો તમે વિચાર કરો કે એમનાં મન કેવાં સુંદર અને ભક્તિમાન હશે ! હે પક્ષીઓ !

(૬) વળી જુઓ કે બદ્ધ જીખારાના પાદશાહે પોતાની સાજસે નારીઓનો, અદાર લાખ ઘોડાઓનો તથા દોલત અને દુનિયાનો ત્યાગ કરી પ્રભુ ભજનમાં ચિત્ત ચોંટાડ્યું. હે પક્ષીઓ !

(૭) હે ભાઈઓ ! પ્રભુ ભક્તિ માટે નાત જાતનો કાંઈ પણ તકાવત હોતો નથી, મતલબ પ્રભુ ભક્તિ ગમે તે કરી શકે છે પછી તે દેવ હોય કે રાક્ષસ હોય, ધીરો ભક્ત કહે છે કે પ્રભુના ધ્યાનમાં જે લીન થાય તે હરિ જનો પણ ભગવાન જેવા જ છે. હે પક્ષીઓ !

ધર્મ વિષે.

ધરથકી=મૂળથી.

શર્વરી=રાત્રિ

ધારે=(ધૃ=ધારણ કરવું) ધરી રાખે.

દીપક=(દીપ્=પ્રકાશવું+ક=કર્તૃ-

ક્રાય=(શુચિ+અ) પવિત્રતા.

વાચક) પ્રકાશનાર.

આચાર=(આ+ચર+અ) રીત ભાત.

ધામ=ધર, રહેઠાણ.

કુસંગ=(કુ+સંગ) નઠારી સાજત.

દીનનાં=ગરીબનાં.

અનૃત=અસત્ય.

પ્રમાણ=ખરેખરી.

ભંજ=નાશ.

દંભ=દોંગ.

પ્રલોકર=મદદ કરે.

ચારૂ=સુંદર.

કરતાર=કીરતાર, પરમેશ્વર.

ચરિત્ર=વર્તાણું, રીતભાત.

શક્તિ=ચંદ્ર.

(૧) હે ભાઈઓ ! તમે તમામ કપટ છોડી દહને મૂળથી જ ધર્મને વિચારો; જે પાપમાં પડતાં બચાવે (ધરી રાખે) તેનું નામ જ ધર્મ છે. ધર્મ.

(૨) સત્ય, દયા, તપ અને પવિત્રતા એ ચાર ધર્મના પાયા છે. અને તે જેના હૃદયમાં વસ્યા તેના આચાર પણ ઉત્તમ હોય છે. ધર્મ.

(૩) વહેમ, અહંકાર, નઠારી સોબત અને અસત્ય એ ચાર અધર્મના પાયા છે. એ જે શરીરમાં પ્રવેશ કરે તો ધર્મનો ભંગ થાય છે. ધર્મ.

(૪) જે શરીરમાં સત્ય દાખલ થાય તો ખરેખરા વિચારો સહે છે અને તેથી બુદ્ધિનો વિદ્રાસ થાય છે. અને ઈશ્વર તેને મદદ કરે છે. ધર્મ.

(૫) જેવી રીતે ચંદ્રમા વિનાની રાત્રિ અને દીવા વિનાનું ઘર જેવું નકામું છે તેવી જ રીતે સત્ય વિના માણસનો દેહ નકામો છે. ધર્મ.

(૬) જે પ્રાણીઓ પર દયા રાખે છે અને જે ગરીબનાં દુઃખ મટાડે છે. તથા શરીર, ધન, અને વચનોથી ઘણું સર્વને સુખ આપે છે તે જ ખરો ધર્મી છે. ધર્મ.

(૭) જે મનથી બીજાનું ભલું અને કલ્યાણ કરવા ઇચ્છે છે, તથા મનમાં પણ કોઈના અવગુણને લાવતો નથી તે જ માણસની દયા ખરેખરી અને પ્રમાણ ભૂત છે. ધર્મ.

(૮) ધર્મ પાળતાં કપટ પડે અને તે સહન કરે તેનું નામ જ ખરો તપ છે. બાકી તો બીજા ખોટા ડોળ તો ઘણા છે પણ તેથી

પોતાનું કાર્ય સુધરતું નથી. ધર્મ.

(૯) તપ કરીને શરીરને દૃઢ કરે છે, તથા ઇન્દ્રિય અને પ્રાણ જીતે છે અને પોતાનું મન વશ રાખે છે તેજ ચતુર અને હિસારો જાણકાર છે. ધર્મ.

(૧૦). સુખ અને દુઃખને તથા હર્ષ અને શોકને સરખાં ગણે અને ધીરજ રૂપી ધર્મ એકે નહિ એવા વીરલા માણસો તો કોઈ કંઈ હોય છે. ધર્મ.

(૧૧) તે સધળી પવિત્ર ક્રિયાઓ કરીને શરીરને શુદ્ધ રાખે, અને પછી જ્ઞાનરૂપી નીરથી મનનો પણ મેલ ધુએ. ધર્મ.

(૧૨) આવો ધર્મ જેઓ પોતાના હૃદયમાં ધારણ કરે છે તેઓ પવિત્ર પ્રાણીઓ છે, અને તેમનું જીવતર આ જગતમાં સફળ છે, તથા તેમનાં ચરિત્રો પણ ઉત્તમ હોય છે. ધર્મ.

પાઠ ૧૬ મો. ઉદ્યમનું બળ અને કર્મનું અંધારું.

ઉદ્યમ=(જત+યમ+અ) મહેનત.

કર્મ=નસીબ.

અંક=પ્રકરણ, વિસ્તાર.

પ્રોટો=(પ્ર+વહ+ધ) પ્રોટ. મોટો,

મધ્યથી=મોજનું પાણી, બાળકને

જન્મતી વખતથી ધવરાવતાં સુધી

પાવામાં આવે છે તે.

ધેનુ=ગાય.

શુધ=ઝાપણ (શુધ+અ) જાણવું.

પંચામૃત=(પન્થ+અ+મૃત) પાંચ

વસ્તુઓ અમૃત કહેવાય છે. છઠી.

દ્વધ, ઘી, માખણ; છાશ.

મંદિર=ધર.

તરકરપ=કરપતર, ઇચ્છીત વસ્તુ

આપે એવું ઝાડ.

રસકચ્છ=રસ અને કસવાળી

વસ્તુઓ

કલ્પ=અનાજ.

કર્મવંત=કર્મવાળા.

અધરકે=છાશ નાખી મેળવવું તે.

ધૃત=ધી.

શ્વામશરીર=શ્રીકૃષ્ણ.

મર્થ=પૈસા.

આમૃષણ=(આ+મૃષ+અન) શણગારવું ધૂમ્રપાન=તુલ્યીધખાવવી તે.

તે, ધરેણાં.

રંગ=રોશા.

વૈકુંઠરાય=પરમેશ્વર.

વૃષ્ટ=(વૃષ+ન્ત) વરસેલું જળ.

(ધમ્મ+પા+ન)

(૧) ઉઘમ રાજ સમાન છે, અને તેની આગળ કર્મ રંગ સમાન છે. તે બાબતનું પ્રકરણ હું તમારી પાસે વર્ણવું છું, તે તમે તમારા મનનો અહંકાર છોડી દઇ તમારું હૃદય ખોલોને જુઓ.

(૨) જે માણસ ઉઘમ એજ ભાવ્ય છે એવું માને છે તે કુદ કપટ ને તરત જ જોઇ શકે છે. (માટે નીચેની વાત પરથી ઉઘમ શ્રેષ્ઠ છે તે સાબિત કરે છે) ઇશ્વરે પ્રથમ નવન શરીર ધડ્યાં તે ધીરજવાળા મનુષ્યોએ ઉઘમથી ઢાંક્યાં.

(૩) તે જન્મેલ બાળકની મા પ્રથમ જ ઉઘમ કરવા તૈયાર થાય છે, અને પોતાના બાળકને મોટું કરવા ગળથુથી પામ છે, અને મોટા મયે જે કુળમાં તે અવતર્યો હોય તેવા જ તે ઉઘમ કરે છે.

(૪) હવે ઉઘમની બીજી રીત કહું છું તે સાંભળો, ધરમાં ધણી માયો બાંધી હોય, તેને ઉઘમી દૂહે તો દૂધ મેળવી શકે, પણ કર્મ પર આધાર રાખી ઝઢાપણ ચલાવી એસી રહે તો શું મેળવે ?

(૫) તે દૂધમાંથી પંચામૃત નીપજે છે, જે ઉઘમ કર્યા વિના ફક્ત કર્મ પરજ આધાર રાખે તો શું પામ ? ન્યારે ઇશ્વરે આ સૃષ્ટિ બનાવી ત્યારે મેડી અને મદિર કાંઇ ન હતું, પણ માટી, ચુનો, અને ઢાંકડાં ધણાં હતાં તે બધાંમાંથી ઉઘમીઓએ ધર બનાવ્યાં.

(૬) કપાસીઆ વાવીને કપાસ ઊગાડે, અને તેમાંથી ૩ કહાડે અને તેનું વસ્ત્ર બનાવે; પણ જો ઉઘમ કરે નહિ તો બધા કર્મો, (કર્મ પર આધાર રાખનારા) નાગા ફરવું પડે.

(૭) જ્યારે પૃથ્વીને ખેડીને ધાન્યને વાવે છે, ત્યારે તે ઉઘમ કદપવૃક્ષ સમાન થાય છે, અને જ્યારે તેમાંથી રસકસ વાળી વસ્તુ અને અનાજ મહેનત કરીને પકવે છે ત્યારે કર્મવંત મોજમગ્નહથી જીવી શકે છે.

(૮) પ્રથમ તલ નીપજે, પછી તેને ઘાણીમાં પીવે, અને તે તેલમાં વાટ નાખીને સળગાવે તો જ દીવો થાય. એ પ્રમાણે દરેક સ્થાને ઉઘમનું જ જોર છે. અને, ફક્ત એકલા કામ પર આધાર રાખે તો ઘોર અધાર જ રહે છે. (મતલબ કાંઈ પણ દહાડો વળતો નથી.)

(૯) ઘરની અંદર જાતજાતનાં અનાજ ભર્યાં હોય, પણ તેને રાંધ્યા વિના પાકતાં નથી, દૂધને મેળવીને જ્યારે તેનું દહીં થાય છે, અને તે પછી જ્યારે તેને વલોવે છે ત્યારે જ તેમાંથી ઘી નીકળે છે.

(૧૦) જમીનની અંદર પાણી છે પણ તે કંઈ જગાએ છે તે તો પરમેશ્વર જ જાણે છે તો પણ ઉઘમીએ મહેનત કરીને કુવો ખોદે છે ત્યારે જ કર્મવંત પાણી પીએ છે.

(૧૧) પૈસા ખરચીને સાનું લાવીએ તેને ભરી મેલીએ તો પહેરવાના કામમાં આવે નહિ, પણ જો તેનાં ઘરેણાં કરાવીને પહેરે ત્યારે જ કર્મી માણસોનાં શરીર શોભે છે.

(૧૨) ઘરની અંદર કાંઈ નોકર હોય તો તે લૂગડાં લાવીને પાસે મેલે, પણ જો પહેરનાર ઉઘીને ઉચો નીચો થાય નહિ તો તે લૂગડાં પહેરી શકાય નહિ.

(૧૩) સોનું રૂપ વગેરે જે સાત ધાતુઓ છે, તેની ધણી વસ્તુઓ (ધરેણી) થાય છે. ઉઘમી માણસો તેના પર કામ કરીને તેના ઘાટ ઘડીને જુદાં જુદાં નામ આપે છે.

(૧૪) હવન, હોમ વગેરે ક્રિયાઓ પણ ઉઘમથી જ થાય છે, અને તેથી પરમેશ્વર સંતોષ પામે છે. વળી જ્યારે મેઘરાજા બારે વરસાદ વરસાવે છે, ત્યારે જ આ સઘળી દુનિયા જીવે છે.

(૧૫) મહાન ઋષિઓ તથા તપસ્વીઓનાં ટોળાં પોતાના હાથથી જ ઇશ્વર પૂજા કરે છે, તથા ધૂણી ધખાવી તેમાં મોટો ધર્મ માની આતાપના લે છે, ત્યારે જ તેમનું કર્મ જોરાવર થાય છે. વળી પુણ્ય કર્યા વિના કોઇ માણસ કોઇ પામતું નથી. એમ આપણે કહીએ છીએ પણ તે પુણ્ય ઉઘમથી જ થાય છે, એમ આપણે જોઇ શકીએ છીએ.

પાઠ ૨૪ મે ચોમાસામાં વન વર્ણન.

નકીબ=નેકી પોકારવી, છડીપોકારવી. તકુક=ત્રાડ મારે.

સંધુ=અધુ.

ત્રાસે=ખીકથી. (ત્રાસ=ખીવું)

હીલે=હાલે.

પ્રવાસી=મુસાફર. (પ્ર+વસ+અ=

મંભીર=ગરવું.

પ્રવાસ+ઇ.)

વર્ણુ=કહું, વખાણું. (વર્ણ પરથી)

લવ=જરા.

વૃક્ષાદિ=(વૃક્ષ+આદિ) વૃક્ષ વગેરે.

ઉત્પાત=(ઉત્+પત+અ) તોફાન.

સ્વસ્તિ=કલ્યાણકારી.

અનિયદાનંદ=પરમેશ્વર, (સત્+ચિત્

ધૌર=ભયંકર.

+આનંદ) મનની અંદર જેને

મરજન થકી=મર્જનાથી, કાટકાથી.

ખરો આનંદ છે તે (અહુ

રાન=જંગલ.

પ્રીતિ સમાસ.)

અચો=અચાની, (અ+જા+અ)

અળણ.

સૂરા=સારા અળણકાર, ડાહ્યા.

રંગ=આનંદ.

વીળો=વીળળી.

કરાળ=ભયંકર, બિહામણ.

મરાળ=સિંહ

બનથન કરે=નાચે.

દાદુરો=દેડકા.

કુંજ માંહે=કુંજરમાં, વનસ્પતિ

ઉગેલ હોય તેવી જગ્યામાં.

મચે=ભરાઈ રહે.

રમ્ય=(રમ્મ્ય) સુંદર.

અન્યકર્તા=ખીજ કરતાં.

નવનવા=બુદી બુદી જાતનાં.

નચતો=નિશ્ચિંત.

જંગાલી=જંગલની.

લીલા=ખુબી, આનંદ.

આજળ લીલા=મોડા લીલા.

અભ=વાદળાં.

ઝુંડ=જથ્થા.

વા-અથવા.

ધૂમ્રગોટા=ધૂમ્રાડાનો ગોટો.

સિંધુ=સમુદ્ર.

નભ=આકાશ.

(૧) કાગડાઓ નેકાં પોકારીને કહે છે કે ચૂપ રહો, ચૂપ રહો; હવે વરસાદની તૈયારી છે, કારણ કે પવન વાતો નથી અને બધું જંબલ શાંત, સારું અને મંબીર દેખાય છે, એવામાં જ મેધરાજ એકદમ પધાર્યા. અરે ! તેની શોભાનું શું વર્ણન કરું ? તેને વૃક્ષ, વેલા વગેરે હોંશથી નમ્યા અને કત્યાણ કત્યાણ એવા શબ્દોનો પોકાર કર્યો.

(૨) અરે ! કેવો ઠંડો પવન અતિશય જોરથી આવે છે ! અહા ! ! વળી કાળી વાદળી પણ બહુ ડાપથી આવે છે, અને વળી ભયંકર આકાશ કેવું પડું પડું કરે છે ! ! અને તે સાથે વરસાદ પણ મોટી મુસળધારમાં વૃદ્ધી પડ્યો.

(૩) ચોમેર વીજળી ઉપરાઉપરી ચમકે છે, અને મર્જનાથી આખું જંગલ ગાળી રહે છે. વળી વાઘો અને સિંહો પણ મોટી મનના કરે છે, અને મોટાં મોટાં ઝાડો પડે છે; આ બધું જોઈને બીકથી પહેલી જ વખત મુસાફરી કરવા નીકળેલો મુસાફર તરત મરણ પામે છે.

(૪) યોગી પુરૂષો તથા મારા જેવા બીજા લોકો જેને ધણાં જ દુઃખો પડેલાં છે, તેઓ આવા ગાંડા તોફાન જોઈને જંગલમાં પણ જરાએ બીતા નથી. પણ ઉલટા યોગીઓ તો હર્ષથી પરમાત્માનું ચિંતન કરે છે, ત્યારે અણસમજી દુઃખી માણસો મૃત્યુને ધમ્મકે છે અને સમજી ગયા માણસો આ બધા દુનિયાનો રમ જીએ છે.

(૫) આ ભડાકા અને કડાકા ગડગડ કરી ગડગડીને ચાલ્યા જાય છે, અને પછી પવન ખુબ તડાકાથી વાય છે અને સાથે વીજળીઓ પણ ચમકે છે. તથા વરસાદ પણ પૂરજોરમાં પડે છે. જંગલમાં વાંસડાઓ અફળાઈ તડતડ અવાજ કરે છે, અને તેથી આખું વન ભયંકર દેખાય છે. ને તે વખતે સિંહો ઓઘો વિના સરોવરના કંઠે મર્જના કરે છે.

(૬) પહાડ પર મયુરો ઉંચા અવાજે કરીને ચનચન નાચે છે, આંબાની ડાળો પર કોયલો બહુ જ ટહુકા કરે છે, દેડકાઓ સરોવરમાં અથવા ખાઓચીઆમાં બેલતા અને ફૂંટતા જણાય છે. અને અંધીરા ચાતક પક્ષીઓ પાણી પીએ છે તો પણ પય પમ કરતા અવાજ કર્યા કરે છે.

(૭) આખા વનની કુંજરમાં પાણી પાણી થઈ રહે છે, અને પહાડની જમીન ધોવાઈને સાફ થવાથી ચક્રચક્રિત જણાય છે. પછી

ત્યાં ઠંડી, મીઠી અને મનપસંદ હવા વાય છે, અને એ હવાથી તથા સુંદર પાણીથી દહીં માણસોનાં દેહોના નાશ થાય છે.

(૮) ખેડુતો શરીરપર વરસાદ પડતો સહન કરીને ખેતરમાં કામ કરે છે, કારણ કે તેઓને ખીજ કરતાં શરદી અને ગરમી બહુજ ઓછી થાય છે. (ખેડુતો શરદી તથા ગરમી સહન કરી શકે છે.) અરે ? એમર જુદા જુદા રંગના જંતુઓ જોઈને મારું નિશ્ચિત મન સમજણથી કહાપણવાળું થાય છે.

(૯) પહાડો છેક લીલા જંગલી રંગના, વળી કાઠિ ધુમરથી જુરા રંગના તો કાઠિ આછા લીલા રંગના થઈ જવાથી બહુ સુંદર દેખાય છે. વળી તે પર્વત પર ચઢી ન્યારે ઉંચે જોડેં છું ત્યારે રંગભેરંગી વાદળો દેખાય છે, અને નીચે જોડેં છું તો જુદા જુદા રંગના ઝાડના જથ્થા ખુબ ખીલી રહેલા જણાય છે.

(૧૦) ધણા જ પવનથી આડી જતી વરસાદની ધાર ઉંચેથી જોતાં ધૂળ ઉડતી હોય તેવી અથવા તો ધુમાડાના ગોટા જેવી જણાય છે. તથા વળી દરીઓ, પહાડો, ઝાડો, આકાશ એ બધાં એક રંગનાં થઈ ગયાં હોય તેવાં જણાય છે. અને માટી રાતી અને ભીની તથા ધાસ લીલાં રંગનાં ભીનાં દેખાય છે.

પાઠ ૨૮ મે. નળનો વિલાપ અને કર્કોટક નાગ.

નળ=નૈષધ દેશ જેને હાલ બિહાર વિવિધ=જુદીજુદી જાતનો

કહેવામાં આવે છે તે દેશનો વ્યાકુળ=(વિ+આકુલ) વિશેષ ગભરા

રાજ. એ સત્યવાદી તથા દયાળુ રાએલું

હોવાથી પુણ્યશ્લોક કહેવાતો. અવની=પૃથ્વી.

વિલાપ=(વિ+અ+પ) મોટેથી રડવું તે. આપ=પોતાનું શરીર.

વામા=અમી, અમીને વામાંગી કહે-
વામાં આવે છે.

વેદર્થી=વિદર્ભ દેશના રાજાની
કુંવરી એ દેશ હાલ વરાડ
કહેવાય છે.

રામા=અમી.

અવધ્ય=અવધિ, હદ.

કોકિલાસ્વરી=કાયલ જેવો જેનો
મધુર કંઠ છે તે, (અહુ વીહિ
સમાસ.)

વીખવાદ=(વિખ+વત્+અ) . ઝેરથી
બોલવું તે, લડાઈ.

વિશ્વમોહિની=(વિશ્વ+મોહિની) દુનિ-
યાને મોહ ઉપજાવનારી.

સૃષ્ટિદોહિની=(સૃષ્ટિ+દુહ્+ઈની)
સૃષ્ટિનું સત્ત્વ.

વિરહિણી=વિયોગ પામેલી.

વલ્લભ=વહાલો, ધણી.

દુર્લભ=(દુસ્+લ્ભ+અ)મળવું મુશ્કેલ.

પિયુના પ્રાણ=ધણીને અતિ વહાલી.

રૂઢન=રોવું તે.

ધણ્યુ=પૃથ્વી.

રનિરવાટ=રસ્તા વગરનું.

ભૂસ્ત્યાં=ભૂસી નાખ્યાં.

મોહધારણુ=મોહ ઉત્પન્ન થયો તે.

કર્મકારણુ=કર્મ સંયોગે.

વિલપે=રૂઢનકરે.

કલપે=કલ્પાંત, આકાંદ કરે.

કબુધ=(ક+બુધ) નઠારી બુદ્ધિ.

ભાવી=ગમી.

દ્રોહ=દગો.

દારણુ=ભયંકર.

કરાડ=ટેકરા.

કોતર=ચુકા.

સહીના=સાંહના.

સદ્=સઘ, ઝટ.

દોહલે=મુશ્કેલીથી.

ગજગામી=(ગજ+ગામિની) હાથણી
જેવી જેની ચાલ છે તે.

નિરમુખ=નિરાશ.

સ્વયંવર=(સ્વયમ્+વત્+અ) પોતાની
મેળે વરવું (પરણવું) તે.

લોહ=લૂછીનાખ.

પ્રેમજળ=પ્રેમ સાંભરવાથી

આવેલાં આસુ.

ધાયો=દોડ્યો.

દવાડ=દવ, દાવાનળ.

બાળ=સર્પ.

દ્યાસિંધુ=(દ્યા+સિંધુ) દયાનો

સમુદ્ર. (છ. તત્ત્વ.)

દીન બંધુ=(દીન+બંધુ) ગરીબનો બેલા દાધો=દાઝયો..

વરદાન=વચન (વર+દાન)

પ્રાણદાન=જીવ બચાવવો તે.

જોજન=ચાર ગાઉ.

પ્રાણ=જીવ, પ્રાણી.

વિપ્રવાચા=બ્રાહ્મણનાં વચનો

(વપ્=બોલવું)

વૈદર્ભીકાંત=વૈદર્ભનો ધણી,

નળરાજ.

સખળ=(સ+ખળ) બળવાન.

વૃતાંત=(વૃત+અંત) હકીકત.

પરિતાપ=(પરિ+તપ+જ) દુઃખ.

શાપ=કોપનું બુઝું થામ તેવું વચન.

(૧) (નળ અને દમયંતીનો વિયોગ થવાથી) નળરાજ બહુ રૂદન કરી આંખોમાં પાણી ભરે છે. અને શરીર આકુળ આકુળ કરી પૃથ્વી પર પછાડે છે. (અને બોલે છે કે)

(૨) ગરીબ વૈદર્ભી એકલી વનમાં બીક્યા ફાટી મરે, અને હવે તે જીવી શકશે નહિ.

(૩) હવે ફરી તે કોકિલા સ્વરી મળી શકશે નહિ, અરે ? શા માટે, વિપ્રવાદ ઉત્પન્ન થયો ? હે મનમતી દમયંતી તું બોલ, જોમ નળરાજએ સાદ પાડવા માંડ્યા.

(૪) હે વિશ્વ મોહિની, સૃષ્ટિ દોહિની, સુગંધ સુંદરી, વસ્ત્રલ વિરહિણી, દર્શન દુર્લભ, પિયુના પ્રાણ તું બોલ.

(૫) વનમાં ચોમેરે ભટકતો અને રૂદન કરતો દમયંતી ચાલ્યા નો રસ્તો જોતો હતો, પણ કળીએ પૃથ્વી પરનાં તેનાં પગલાં ખૂંસી નાંખીને આખું વન પગલાં વગરનું કરી મૂક્યું હતું.

(૬) રાજા વડતી ડાળ પર ચડીને જોવા લાગ્યો, અને દમયંતી ન દેખતાં કપાળે હાથ દબને હૃદય, ફાટ રોવા લાગ્યો અને ખોલવા લાગ્યો કે નશીબના યોગથી આવો ખોટો મને મોહ થયો.

(દમયંતી પર માણસાં ખાઈ જવાનો ખોટો વહેમ પડેલો તે મોહ થયો જાણીએ છે)

(૭) નળ રાજા ઘણું કલ્પાંત અને રૂદન કરે છે, અને પૂર્વના હુમ તથા સ્નેહ સાંભારે છે. અને કહે છે કે મારા મનમાં કુબુદ્ધિ વસી કે જેથી મેં તેને અન્યાયથી દગો દીધો.

(૮) વળી રૂદન કરતાં બોલે છે કે:-વનની અંદર અજગર, વાઘ, નર અને નાગ ફરે છે તેથી, તે (વન) ભયંકર છે, તથા તેમાં મોટા ટેકરા તથા મોટી શુક્રાઓ છે અને તેની અંદર સિંહો ભયંકર અવાજ કરી રહ્યા છે. આથી તે સ્ત્રી એકદમ ફાટી મરશે.

(૯) દેવો પણ જેની પાસેથી નિરાશ થઈ પાછા ગયા, એવા મનગામિનીને, હું મુશ્કેલીથી મેળવી શક્યો છું. જેથી સ્વયંવરમાં આવેલો બધો સાથ જ્યારે આ વાત સાંભળે ત્યારે તેઓ આનંદ પામશે.

(૧૦) પણ તેનાં રૂદન કરતી આંખો કાણ લૂછે ? એવામાં હે નળ રાજા ? પ્રેમ જળ લૂછી નાખી મને છોડાવ, અને બળતામાંથી બહાર કાઢ એવો મોટો અવાજ સાંભળ્યો.

(૧૧) રૂદન કરી કરીને જાણે ઘાટો એસી નએલો હોય નહિ ? એવો સ્વર સાંભળી પોતે પોતાની રાણી જાણીને હોંસમાને હોંસમાં જેની તરફથી સ્વર આવતો હતો તે તરફ વીરસેન રાજાનો કુંવર નળ રાજા દોડ્યો.

(૧૨) ત્યાં મોટા દાવા નળ લાગેલો હતો, અને તેમાં મોટો નાગ બળતો હતો, તે હે ગરીબના બેસી દયાના ભંડાર નળરાજ્ય અને કાઠ એવા બરાડા પાડતો હતો.

(૧૩) અગ્નિ દેવના વરદાનથી તે અગ્નિ મંત્ર જાણનાર નળ રાજ્ય તે દેવમાં પેઠો, ત્યાં નાગ તેને પગે લાગ્યો અને કહેવા લાગ્યો કે હે ગુણવાન અને પ્રાણદાન આપ, હું પણ તને કાંધક ઉપકાર કરીશ.

(૧૪) નળ રાજ્યએ ઝેર ચડવાથી ન બીતાં ચાર ગાઉનો લાખો સર્પ લઈ ખાંધ પર ચઢાવી બહાર લાવીને મૂક્યો, જેથી તે જીવ (સર્પ) શાંતિ પામ્યો.

તે નાગને જણાવું કે વિગ્ર વાચા મુજબ ખરખરા પુણ્ય શ્લોક (વૈદર્ભીના ધણી) અને મળ્યા; પછી નળ રાજ્યએ પૂછવું કે હે નાગ ! તું શી રીતે દેવમાં પડ્યો તે બધી હકીકત અને પ્રથમથી માંડીને કહે.

(૧૬) હે ભાઈ તું ધણું જ દુઃખ પામ્યો છું, અને તું કાણુ છે તે વૃત્તાંત મને કહે. સર્પ કહે હે રાજા ! તમે સાંભળો અને ઋષિનો આપ લાગ્યો હતો તે બધી હકીકત કહું છું.

પાઠ ૩૨ મો. સુરત શહેરનું વર્ણન

તુજ=તારા.

સુનાની=સોનાની.

બેહાલ=ખરાબ હાલત.

સુરત=સીકદ, મહેરો.

બાકી=બંકડી, કાંકડી.

કુંદન=સોનું.

કથિર=કલાઈ.

કુવા=ખાડા.

નીરાસે=નિરાશામાં.

કારમું=નવાઈ ઉપજાવે તેવું.

ખમાં=આઠાસમાં.

ધ્રુપ=અગ્નિ.

સુરખી=તેજ.

દુઃખદ=દુઃખ દાયક.

હે સુરત ! તું જે સુવર્ણની મૂર્તિ જેવું શોભાયમાન હતું, તેના આવા; તારા; શા હાલ થયા ! અરેરે ! તારી પૂરેપૂરી ખરાબ દશા થઈ, અને આજે તારી સીફલ ખરેખર રડતી માલુમ પડે છે.

અરેરે ! તું બંકડી પ્રથમ ખુલ્લ હસી. પણ અતે તું રડી, અને પ્રથમ ખુલ્લ ચડી પણ અતે પડતીમાં આવી. અરે ! ? જેવી સોનામાં મણિ જડી હોય અને શોભે તેવી શોભિતી આજે તું કથિર કરતાં પણ જાંખી પડી ગઈ.

(૩) જેમ કંચનમણિનો દેવ કડકા થઈને વેચાય તેમ તારો કામળ દેહ ભડકામાં વેચાયો. (સુરતમાં આગ લાગવાથી તેનો નાશ થયો.)

(૪) તારી આંખો જે ચિળકાટ મારી રહેલી હતી, તેને બદલે તેમાં અત્યારે ક્યાંથી ડુલાં પડ્યાં, અને ગાલો ભરાઉ અને શોભિતા હતા તેમાં આ ખાડા પડ્યા ? ? તેથી શા માટે તું શરમાય છે ?

(૫) જે હોઠ લાલ અને ઠરેલા હતા, તે આજ શીકા અને કાળા પડ્યા તથા ધૂનવા લાગ્યા; અને દાંત પણ તણાતી હાલતમાં જણાય છે. આ બધા મરણના ચાળા જણાય છે.

(૬) સાંઝે અણીદાર નાક ચાકાંથી ખેસી ગયેલું દેખાય છે, અરેરે ! આ પ્રમાણે થવાથી હિંદની પ્રશ્નિમ દિશ્વાનું નાક ગયું, અને નિરાશાથી તાંડે મોઢું નીચું પડી ગયું.

(૭) અરે ? જે સુરતતું મોઢું સુરજ જેવું તેજસ્વી હતું તે ડરામણું અને શીકું પડી જવાથી ધુવડ જેવું બની ગયું.

(૮) તાંડે આકાશમાં પૂર્ણિમાના ચંદ્ર જેવું ગૌરવાણું, અને નવાઈ જેવું રૂપ હતું, તે અમિ વેઠતાં (સળગતાં) અમાવાસ્યાની રાત્રિના અધારા જેવું થઈ ગયું.

(૯) અરેરે ? ચડતીમાં જે તારા શરીર, પર લાલ સુરખી હડી રહેતી હતી, તેના પર આજે પાતી અને દુઃખદ હાલતમાં ધૂળ ઉડે છે ! !

સહસ્રલિંગ તળાવના કાંઠા ઉપરથી પાટણનો દેખાવ.
સહસ્રલિંગ=(સહસ્ર+લિંગ=મહાવેળાં) ન મળતી હોય તે.

જાગ) જેમાં શિવનાં હજાર દહેરાં
હોય તે.

લાંબુ સતું=નાશ પામ્યું.

રાણી વાવ=મીનળદેવીએ બંધા-
વેલી વાવ.

હાડ=શરીર, હાડકાં.

શુરજ=ચાંબલા.

હાવાં=હમલાં.

પુરાણી=જુની.

હાલ=સ્થિતિ, દશા.

પૂત=પુત્ર

નયન ભીંજ્યાં નહિ જળમાં=આંખ-
માં આંસુ ન આવ્યાં હોય.

નિર્મળ-(નિર્+મલ)=ચોખ્ખું, મેલ-
વિનાનું.

સરિતા=નદી (સ=સરકવું, વહેવું)
સરકતી, વહેતી.

કુમારી સરિતા=જે નદી સમુદ્રને

સ્વરૂપે=રૂપે.

સ્મિત કળી=મંદ મંદ હસી.

આલિંગન=હર્ષથી બાથ ભીડવી તે.

તુંપે=તારા સાથે.

સુમવતી=જાણાવતી.

મનુજકૃતિ=(મનુ+જ) મનુ પરથી

અવતરેલા, (મનુષ્યો)(ક્ર+તિ):કામ;

મનુષ્યનાં કામો.

શુઝવતી=ઠંકતી.

પ્રેમ સરિતપૂર=પ્રેમ રૂપી નદીનું પૂર

અણખૂટયું=ખૂટ્યા વગર.

છો=બલે.

વિભવ=વૈભવ, આબાદી.

પર્વતશૃંગ=પર્વતની ટોચ.

મદભરીઓ=અહંકારથી ભરેલો

અમર(અ+મૃ+અ) મરે નહિ તેવી.

ગળે=પાઈ જાય, ગળી જાય.

યુગ=જુગ, જમાનો.

(૧) આ ઠેકાણે મોટું સહસ્રાબ્દ મ તળાવ, અને જુનું પાટણ શહેર હતું; જે પાટણ શહેરનો હમણાં નાશ થઇ ગયો છે; વળી રાણીએ બંધાવેલી વાવ પણ આ જગાએ હતી, તનાં પણ હાડકાં (ખડિયરો) અહીં પડેલાં છે, (મતલબ તેનો પણ નાશ થયો છે), અને તેના તથા પાટણના મોટા મોટા થાંભલાઓ અહીં માટી સાથે મળી ગયા છે.

(૨) આ પ્રમાણે હવે નામ દઇ દઇને ફક્ત વાતો જ કરવી રહી. કારણ કે હે જુની પાટણ નગરી ? અરેરે ? તારી હાલત હાલ આવી થઇ ગઇ છે ? ગુજરાતની ભૂમિનો કાષ્ઠ પણ મનુષ્ય એવો કાણ હશે કે જે આ સ્થળે ઉભો રહેતાં જેની આંખોમાં પાણી નહિ આવતાં હોય ? (મતલબ દરેકને આંસુ આવશે.)

(૩) પેલી કુમારી નદી (સરસ્વતી) ચોકબું પાણી લઇને વહે છે, અને તે ઘેઝી થઇ તેની પાસે લાડમાં વહેતો, પણ શરમાઇને પાસે ધસીને નાસી જાય છે. ખરેખર ? જો કે ઇશ્વરની કૃપા તારા પરથી વહી ગયેલી છે, તો પણ આ નદી તારી સાથે મંદ હાસ્ય કરી હેતથી તને આલિંગન આપે છે.

(૪) જો કે કાળની ગાં. મનુષ્યની કૃતિનો નાશકર છે તોપણ હે પાટણ ? એ નદી તારા તરફ દયા ધરતી હોય એમ બતાવે છે. અને જણાવે છે કે ભલે તારાં ધન અને વૈભવ લૂંટાઇ જાય, પણ મારું પ્રેમ રૂપી પૂર તારી પાસે અણ ખૂટયું વહેશે, અને મારું ઝરણ તારી પાસેથી કાષ્ઠ લૂંટી શકશે નહિ.

(૫) માણસો પવિત્રનાં શિખરો તોડી તેમાં મોટા મોટા રસ્તાઓ બનાવી અહંકારમાં મહાલે છે, અને માને છે કે મારાં કાર્યો અમર

રહેશે, પણ કાળ વખત જતાં તેનો ત્યાગ કરે છે. પણ માઈ શરીર
ધર્મરે પાણી પોચું અને કામળ બનાવ્યું છે. તે તો તારા તરફ
તેવું ને તેવું સદાકાળ (ચિરંજીવ) રહેશે.

પાઠ ૩૬ મો. જ્ઞાન મેળવવા વિષે.

જ્ઞાન=(જ્ઞા+અન) બળવું તે.

અવસરથકી=વખતથી.

વિવેકની=જુદાપણની.

આગળે=આગળ, પહેલાં.

ઉચાર=બોલવું તે બોલ.

ઉઠાવ=ઉપાડ, વધારો.

ભવ=જીંદગી.

કરતાર=પરમેશ્વર.

જ્ઞાનગર્થ=જ્ઞાનરૂપી પેસા.

પ્રભુપદ=ધર્મરે સંબંધીનું.

માઠવો=રાખો, મેળવો.

જનકૃત=માણસ કરેલાં.

પાઠનો=બાજતરનું જ્ઞાન મેળવ-

સુપેર=સારી રીતે.

વાનો (પદ+અ) બાજવું તે.

ધેર=ધેરાવો.

જીવ જોડી=ધ્યાન દબ.

તરણ=તરખલાં.

મનનકરી=વિચારી (મન+અન)

ઓપે=ઓપ ચડાવે, શોભાવે.

વિચારવું.

રાચરાખીને=હાંશ રાખીને, પ્રેમ
રાખીને.

(૧) હે બાજનારાઓ ? તમે આ વિવેકની વાત વાંચો અને
વળી તે વાંચીને જુદા જુદા વિચાર કરીને સારા ગુણો તેમાંથી
શોધી કહાડો.

(૨) હે બાજનારાઓ. તમે બાજતર બણ્યા (નિશાળે બણ્યા)
ઐટલે બણી રહ્યા એવા ઉચ્ચાર કદી પણ કરશો નહિ.

(૩) કારણ કે તમે બલે આખી જીંદગી બણ્યા કરો, તો પણ
બાજતરનો પાર પામી શકો જ નહિ.

(૪) હે બાજનારાઓ ? તમે જ્ઞાન રૂપી પેસા, અને સદ્ગુણો
મેળવો; કારણ તે મેળવવાં એ તો આપણી એક દરજ છે.

હે બહુતારાઓ ? તમે દરેક વખતે અને દરેક સ્થાનમાં પોતે જાતે એક અભ્યાસ જ કરીને સારા ગુણો શોધો.

(૬) તમે જેમ જેમ તેમાં ધ્યાન લગાડશો, અને બરાબર તેના મનમાં વિચાર કરશો તેમ તેમ સારા ગુણો શોધી શકશો.

(૭) એ વખતે આપણો આત્મા જે જે કંઈ કામ કરે તે તે બરાબર તપાસે અને સારા ગુણો શોધો.

(૮) એ વખતથી આગળ (પહેલાં) જે જે બીજા બનાવો બનેલા હોય તે તે તપાસીને જુઓ, અને એથી તમારી અકલ્પમાં વધારો થશે. અને તેથી સારા ગુણો શોધી શકશો.

(૯) તમે શરીરના સાંધાઓનો અને શક્તિનો તથા વળી આ દુનિયાનો વિચાર કરશો તો સારા ગુણો શોધી શકશો.

(૧૦) પરમેશ્વર કેવી યુક્તિથી અને શા કારણથી શરીર બનાવ્યું છે તે વિચારીને સારા ગુણો શોધો.

(૧૧) પ્રથમ આપણું મન ઓળખા, અને પછી જે કંઈ બીજાને માણસ આપણી પાસે આવે તો તેમાંથી સારા ગુણો શોધી કઢાડો.

(૧૨) એ માણસ સારો છે કે નહારો છે, સમજી છે કે અજ્ઞ સમજી છે, આનંદમાં છે કે દીક્ષગીરીમાં છે તે જાણો. અને સારા ગુણો શોધો.

(૧૩) જીવે માણસના જે જે ગુણો જાણવાના છે તે જાણીને તેમાંથી સારા ગુણો શોધો.

(૧૪) દુઃખ અને દુર્ગુણને દૂર કરીને અકલ્પ લ્યો, અને બીજાને આપો અને સારા ગુણો શોધો.

(૧૫) એ બધા પછી પ્રભુનું સ્થાન મેળવવાનું જે અગત્યનું જ્ઞાન છે તે મેળવેા અને સારા ગુણો શોધો.

(૧૬) એજ પરમાત્માએ આપણા પર દયા કરીતે આપણને શું શું દાન દીધું છે એ તપાસો અને સારા ગુણો શોધો.

(૧૭) માણસે કરેલાં જોઇને પછી પ્રભુએ કરેલાં કામેા સારી રીતે તપાસો અને સારા ગુણો શોધો.

(૧૮) પહાડ, પથર, વન, પ્રાણીઓ અને ઘણા તારાઓનો ઘેરાવો જુઓ અને સારા ગુણો શોધો.

(૧૯) સુરજ, અને ચંદ્ર એ બધાને જેવાથી ઇશ્વરની શક્તિના લગ્નરો વિચારો આવે છે. એ વિચારોમાંથી સારા ગુણો શોધો.

(૨૦) ફક્ત તરણાંઓમાં, ફળમાં, અને ફુલ જેવામાં પણ ઇશ્વરે ઘણી કળાઓ વાપરી તેમને શોભાવેલ છે, તેમાંથી પણ સારા ગુણો શોધો.

(૨૧) વળી તે બધાંનો જેમ જેમ વિચાર કરશો તેમ તેમ અધિક અધિક બુદ્ધિ આવશે; માટે તે બધાંમાંથી સારા ગુણો શોધો.

(૨૨) દલપતરામ કવિ કહે છે કે તમે પ્રેમથી એવું સારું ભણતર ભણો અને સારા ગુણો શોધો.

પાઠ ૪૦ માં. સૂર્યોદય.

સૂર્યોદય=(સૂર્ય+ઉદ્+અય+અ) સૂર્યનું પ્રતાપી=પરાક્રમી.

ઉગવું.

વિતર્ક=(વિ+તર્ક) વધારે વિચાર,

પ્રાચી=પૂર્વ.

કલ્પના.

નભ=આકાશ.

રવિસ્વારી=સૂર્યની સ્વારી.

રક્ત=રાતો.

ધાતી=(ધા=ધાતુ) દોડતી.

ધરા=(રૂ=ધારણ કરવું) પૃથ્વી.

પ્રતિબિંબ=છબી.

ડમાક=ડોળ.

ઉદ્ઘાટન=(ઉદય+અચલ) સૂર્ય પૂર્વ

દિશામાં ઉગે છે, તે દિશામાં

આવેલો પવન.

ખિન્નાવી=પાથરી.

આદર્શ=(આ+દર્શ+અ) અસલ

પરથી નકલ, પ્રતિબિંબ.

ખિંબ=તેજ.

દશેદિશા=ચાર દિશા, ચાર ખુણા,

આકાશ અને પાતાળ.

સંગ્રામ=લડાઈ

તાતે=તીખો, ઉગ્ર.

અધેર=ગેરઅદોષસ્ત.

પ્રણામ=(પ્ર+નમ્+અ) નમવું, નમન.

ઈષ્ટ=(ઈશ્+ત) ઇચ્છેલો, વહાલો દેવ. સેનાપતિ=સેનાનો ઉપરી.

મહીરૂપી=પૃથ્વીરૂપી.

મૃદુમય=(મૃત+મય) માટીનું.

લગ્ન=(લગ્ન+ત) જોડાવું, સૂર્ય સાથે

જોડાવું તે બાર રાશિઓ.

અંગીકૃત=ધાતુ ગાળવાનું કુલકૃત.

દ્વાદશલક્ષ=બારલાખ.

છોટો=નાનો.

મોટાઈ=મોટાપણું.

ભાનુ=સૂર્ય.

પસરાય=ફેલાય.

નૂર=તેજ.

આપે=(વિ+આપ્) ફેલાય.

લઘુ=નાનો.

વિદેશી=(વિ+દેશ+ઈ) પરદેશી.

સુખણુ=પાણી,

જડ=મૂર્ખ.

અદર્શ=અદૃશ્ય, નાશ.

સેનાપતિ=સેનાનો ઉપરી.

ચમૂ=લસકર.

(૧) પૂર્વ દિશામાં આકાશ રાત્રું દેખાય છે. અને તે સ્થાને લથ્થી જ શોભા થઈ રહેલી છે, જાણે કોઈ મોટો પરાક્રમી રાજા પંચુતો હોય, અને આનંદથી ગુલાલ ઉડાડતો હોય એવું જણાય છે.

(૨) વળી આકાશને રતાશ પડતું જોઈને કવિ કલ્પના કરીને બોલે છે કે સૂર્યની સ્વારી એકદમ દોડતી આવે છે, અને તેથી

આ ધણી જ રાત્રી ધૂળ ઉડે છે.

(૩) ત્યાં આકાશને પૃથ્વીની જે મળી જતી હદ દેખાય છે, તે ઈચ્છાનો છેડો પણ ગણાય છે; તે પાસે દેખાય છે, પણ તેના છેડો આવતો નથી, અને જોવા જનારા માણસો છેનરાય છે.

(૪) જેમ ખવાસનો ભપકો દેખીને અગ્નિદેવતા તેને રાજ માની તે નમે છે તેમ અજ્ઞાની માણસો સૂર્યના પ્રતિબિંબને સૂર્ય દેવતા માને છે.

(૫) ઉદ્યાયણ પર આકાશ રાત્રું દેખાય છે, તે જાણે તેના પર જનમ બિછાવી હોય એવું લાગે છે. હવામાં પડતું સૂર્યનું પ્રતિબિંબ જાણે તેમાં એક સિંહાસન લાવતે મૂક્યું હોય તેવું જણાય છે.

(૬) જેમ કેસરીસિંહ હલંગ મારે તેમ સૂર્ય દેવતા પણ એકદમ કૂદીને આવ્યા. અને તેથી તેમના ખરા બિંબમાં તેમનું પ્રથમનું બિંબ સમાધિ જાય છે, અને તેથી પ્રથમનું પ્રતિબિંબ જતું રહેવાથી એકજ ખરું બિંબ થઈ રહે છે. (ચોક્કો સૂર્ય જ નજરે પડે છે.)

(૭) જ્યારે તે બિંબમાં સૂર્ય આવીને બેસે છે ત્યારે જેમ સિંહાસન પર રાજ આરૂઢ થએલ હોય, તેમ લાગે છે, પછી તેણે તેનાં ફિરણો ફરી દિશામાં ફેલાવ્યાં, તે જાણે ભરકર લગાઈમાં સિંહાવતું હોય એવું જણાય છે.

(૮) સૂર્ય દેવ રંગમાં રાતા દેખાય છે, અને તેથી તે જાણે ક્રોધથી પ્રચંડ થયા હોય તેવા જણાય છે, અને આ દુનિયાના માણસો માંહેનું અધેર મટાડવાને અને પ્રજાને પાળવાને ક્રોધ

પ્રતાપી રાજા આવ્યો હોય એવું જણાય છે.

(૯) સૂર્યને જોઈને) માણસો તેનો જય બોલે છે, અને મનમાં પ્રેમ લાવીને તેને નમસ્કાર કરે છે. વળા જેમ સૂર્યદેવને પ્રભુ જેવા માને છે તેમ સૂર્યદેવને ઇષ્ટદેવ માને છે.

(૧૦) પૃથ્વીરૂપી માટીનું કાડીઉં, સમુદ્ર રૂપી પાણી તે તેલ, અને બાર રાશિરૂપી દિવાસળીયા સૂર્યરૂપી દીવાની જ્યોત પ્રગટાણી હોય એમ જણાય છે.

(૧૧) જો દુરબીનમાંથી સૂર્યનું ચિત્ર જોઈએ તો જાણે જળનું અંશોદું હોય તેવું જણાય છે. અથવા તો તોપના ગોળા ઉપર ક્ષીનખાખતા ઘણા પાટા વીંટ્યા હોય એવું જણાય છે.

(૧૨) આપણી પૃથ્વીથી સૂર્ય કદમાં બાર લાખ ગણો મોટો છે, તો પણ તે છેક નાનો દેખાય છે, એ જાણવાથી એવો વિચાર આવે છે કે મોટાઓ કદિપણ પોતાનું મહત્વ જણાવતા નથી.

(૧૩) સૂર્ય આપણી પૃથ્વીથી નવ કરોડ માઇલ દૂર છે, તોપણ તેનું તેજ આપણી પૃથ્વી પર ફેલાય છે. જેને કારણે પૂર્ણ પરકમ આપે છે તે રાજાનું રાજ્ય બધું ફેલાય છે.

(૧૪) સૂર્ય પૃથ્વીથી ત્રણ લાખ ગણો તોલમાં છે, તોપણ તે એક નાનો ગોળો જેવો દેખાય છે, દૂરના રાજાનું માન રાખવાનું જેવું ડાહ્યા માણસો સમજે છે તેવું મૂર્ખ માણસો સમજતા નથી.

(૧૫) સૂર્યના આડું હવાનું પડ છે, તે થોડા જ વખતમાં અદશ્ય થઈ જશે, એ દેખાવ જોઈને મનમાં બધું આનંદ થાય છે અને જાણે પડદા પાછળ લવાયો રમતો હોય એવો દેખાવ થાય છે.

(૧૬) જેમ સેનાપતિ સેનાને ચલાવતો હોય તેમ સૂર્યમાંથી

ધણાજ વેગથી આપણી પૃથ્વી પર પ્રકાશ દોડી આવે છે તે એક સેકન્ડમાં એક લાખ અને છાશી હજાર માઇલ કાપે છે. (તેટલો સૂર્યના પ્રકાશનો વેગ છે.)

પાઠ ૪૪ મા, બોધ.

ગુળરે=નાખે, મૂકે.

પરાઈ=પારકી.

શિરે=માથે.

મૂર્ખતા=મૂર્ખાઈ.

જગતનો નાથ=પરમેશ્વર.

આરખંડ=(પ્ર+આ+રખંડ) પ્રથમથી

સે'જે=સહન કરજે.

આરંભેલું નશીબ.

પ્યારાએ=પરમેશ્વરે.

નિર્મોલી=(નિસ્+મુદ્+ઈ) મોહ વિના.

કાઝનો=ન્યાયાધીશનો.

લાલચવિના.

કોડીનો=કોડી જેટલી કિંમતનો.

આઝગરી=હાથ ચાલાકી, કરે

જગત કાઝ=જગતમાં પંચાત

કાંઈને બતાવે કાંઈ.

કરનારો.

છલબલ=દગા ફટકા.

ઉન્મત=(ઉન્+મદ્+ત) ગાંડો થએલો,

ગ્રીવા=ગરદન, ડોક.

મગર.

નિગ્મનદે=(નિજ+આનંદે) પોતાના

સ્વાનંદે=સ્વ+આનંદે) પોતાના

આનંદમાં

આનંદમાં.

મસ્તીમાં=મસ્ત રહેવામાં, આનંદ

કુટુવાણી=ખરાબ શબ્દ.

કરવામાં

(૧) પરમેશ્વર તારે માથે જે દુઃખ નાખે તે તું સહન કરજે, અને તે વહાલાએ (પરમેશ્વરે) જે વહાલું ગણ્યું હોય તેને તું વધારે વહાલું ગણી લેજે.

(૨) જો, કે દુનિયાની બુડી વાણીમાં તો દુઃખજ રહેલું છે. માટે મનમાં જરા પણ ઓછો આનંદ થવા દઈશ નહિ.

(૩) કચેરીની અંદર કાજીની કોઠ પણ ગણતરી નથી, છતાં તું દુનિયાનો પંચાતીઓ થઈને નકામું દુઃખ વહોરી લઈશ નહિ.

(૪) જગતરૂપી કાચના યંત્રથી ખરી વસ્તુ દેખાતી નથી, માટે સારા અથવા નકારાની જરા પણ સોખત રાખીશ નહિ. (દેખાતો સારો પણ ચુલમાં નકારો હોય છે)

(૫) હંમેશાં શુદ્ધ અંતઃકરણથી અને શાંતિ તથા સંતોષથી રહેજે, અને અંતઃકરણની અંદરતું દુઃખ કે આનંદ કાઢીને કહીશ નહિ. (મતલબ કોઈ મટાડી શકતું નથી માટે જીગ્ગને કહ્યાથી કાયદો થતો નથી.)

(૬) મનની અંદર કોઈ રૂપી ધેરી વસે છે તેને તું તરત જ છોડી દેજે. અને જે ઘડી બલાઈની જતી હોય તેને તું ધણી લક્ષ્મી મળી છે એમ માની લેજે.

(૭) સ્વઆનંદમાં તું મગર રહે, અને એમાં જ ખરેખર સુખ છે એમ તું માન, વળી જો તું પીએ તો પ્રભુશ્રીનો પ્રેમનો ખાલો પૂરેપૂરો ભરીને પીજે. (પ્રભુ પર સંપૂર્ણ પ્યાર રાખ.)

(૮) જો કોઈ તને કડવા (આકરા) શબ્દો કહે તો તું તેના બદલામાં હંમેશાં મીઠાં (સારાં) વચનો જ કહેજે, અને પારકી મૂર્ખતા ખાતર તારે મોંએ તું ઝેર લાવોશ નહિ.

(૯) હે બાઈ! નસીબ તો ઘેલું છે, કારણ જો કોઈ માગે તો તે છેટે નારી જાય છે, અને જે માગતું નથી તેની પાસે દોડતું આવે છે.

(૧૦) તું હંમેશાં નિર્મોહી રહી શાંતિથી રહેજે, કારણ કે એમાં જ મોટું સુખ છે. માટે તું દુનિયાની બધી રમત તથા

તેના જળકપટથી દૂર રહેજે. (છોડી દેજે)

(૧૧) પ્રભુનાં નામનાં પુખ્તોની તું કવિતા રૂપી માળા બનાવી
તેને પ્રભુની વહાણી ડોકમાં હોંશથી પહેરાવી દેજે. (પ્રભુના ગુણ
ગાન ગાયા કરજે.)

(૧૨) આ પ્રમાણે તું પ્રભુની કાવ્યમાળા બનાવનાર કવિરાજ
થયો, પછી તને શી પીડા રહી ? ચાલાશંકર કહે છે કે પછી તું
મસ્તીમાં (પ્રભુ લક્ષ્મીમાં) મજા માની હરેશાં તારા આનંદમાં જ
રહેજે.

પાઠ ૪૮ મો. ત્રિંદગી વિષે.

સમશાન=(સ્મશાન) મશાણ.

યોગ=નેળાપ(યુજ્+અ) જોડાણ.

ઠામ=ઠેકાણું (સ્થાન).

કારમો=નાશવંત.

હરેલો=રહેલો.

કાય=કાયા, શરીર.

માણવી=ભોગવવી.

નેમથી=નિયમથી.

સુ=સારાં.

આદરો=કરવા માંડો.

નકારો=નકારો.

જાંખ=જો.

ઝીણાશથી=ખારીકીથી.

મનવ=કર.

હરિપે=હરિ સાથે.

પાણ્ડ=ગભરાએલો, બેવકૂફ.

ન્યાળી=ધારીને જોઈ.

જમ=પહોર.

અવિચળ=(અ+વિ+ચલ+અ) કારમ

થયે નહિ તેમ.

મુક્તિ+(મુચ્+તિ) મોક્ષ.

ઠોરમાં=ઠેકાણામાં.

અગમ=(અગમ્ય=અ+ગમ્+અ) નક્ષીઅ,

જ્યાં રહોંચી શકાય નહિ તેવું.

દીનતા=(દીન+તા) ગરીબાઈ.

દાખી=જણાવી.

તાકી=જોઈ.

ત્રિંદગાની=શુવતર.

તોલે=(તુલ=તોળવું) બરાબરીમાં. ચંચળે=ચંચલતાથી.
 જમીર્ણા=થયા, કારમાં=નવાઈ જેવાં.
 વાસના=ધમ્બા. ધાર ખાતે લહી=મનમાં લઇને
 નામ નિશાની=નામ. હિતાર.
 ખરાબે=ટકરા ઉપર. તોળ=તુલના કર.
 અરણ્યુવે=સમુદ્રે. ચા'ય=ચાહું, ધમ્બે.
 જીલ્લ તું કામતે=કામ કરવા માંડ. મનસુખ=મનનું સુખ.
 મોહથી=હોંશથી. એવ=સેવા કર.

(૧) આ જીવન સાચું અને જરૂરનું છે, અને સ્મશાન છેલ્લું સ્થાન છે એમ સમજી શક નહિ, કારણ કે શરીર અને જીવનો જે નાશવંત મેળાપ છે, તે આ એકજ સ્થાને રહેલો છે એમ ધારી શક નહિ. (જન્મ મરણ એમને એમ થયાં જ કરે છે) હે માટીના માણસ ! તારી કાયા માટીમાં મળી જશે, એમ તું જાણુ. વળી હે બાપ ! જ્યારે જીવ કાયાથી જુદો પડે છે ત્યારે કાયાના શ્વા દાલ થાય છે એ જીવ જાણતો નથી.

(૨) આ દુનિયામાં જન્મીને બહુ મજા મોગવવી, અથવા તો હલ્કામાં રોષ લાવવો. (સંસાર પર પ્રીતિ રાખવી અથવા અભાવ લાવવો.) એ બેમાંનું એક પણ સ્થાનમાં (દુનિયામાં) કામનું નથી એમ તમે પોતે જાણી લ્યો. અને બહુ જ હોંશથી અને હમેશના નિયમથી આજથી કાલ વધારે ઉદ્યમ કરીને સત્કર્મો કરવા માંડો. પણ વાદરાની પેઠે મૂખ થઇ વહેમમાં જ ન બેસી રહો.

(૩) હે માનવી ! તું કાળની (વખત) પાંખને બારીકીથી જો, તેની પાસે વિજગીતો વેગ પણ હારી જાય છે. (કાળ બહુ ઝડપથી

ચાલે છે) વળી રે હે ભાષા ! આ વખતમાં દુન્યરનો પાર નથી, માટે જે રીત સારી હોય તે શીખવા માંડ; અને હૃદયમાં હિંમત લાવી પ્રભુ સાથે પ્રીતિ જોડી સાચા ઉલોગમાં તું રાજી રહે અને બહાદુર તથા બળવાન બની ધર્મને ધારણ કર, અને મોતની બીકથી બીને પાછા (નાહિંમત) બનીશ નહિ.

(૪) આ દુનિયારૂપી રણક્ષેત્રને તું તારી આંખે બરાબર તપાસ, તે રણબંધુર છે, અને ફક્ત એ પહોરનું જ ટેકાણું છે એમ આંખથી તપાસીને હિંમતથી જાણી લે. અને હિંમત બધાં સારાં કામો કર કે જેથી તારું નામ કાયમ રહે. કારણ કે દેવો પણ દાન કરવાથી મુક્તિ આપે છે, માટે તું આ દુનિયામાં જેમ ઢોર આંખકા વડે ચાલે છે તેવો તું ઇશ્વરકૃપાથી ચંપક નહિ.

(૫) ભવિષ્ય (ભાગ્ય) ને આધારે રહી નાશ પામીશ નહિ, અને નહીં સારું થશે, એમ માની આગળ યા. જે વાત બની ગઈ તે બલે ગઈ, એમ માનીને તું તારા મનમાં જરાપણ ખેદ ધરીશ નહિ. પણ અત્યારનો વખત સૌથી સારો દેખાય છે એમ માની (આળસ રૂપી) અવગુણ હાંકી કાઢી ઝડ ઉઘમને પકડ, અને નમ્રતાથી પ્રભુને હૃદયમાં રાખીને તરત જોઈને હિંમતથી કામ કરવા માંડ.

(૬) મોટા મોટાની જીંદગીઓ ખરેખર આપણને યાદ આપીને જણાવે છે કે (જન્મતી વખતે) એમાંના કોઈની આંખર એક તરણા બરાબર પણ ક્યાં હતી ? તેઓ જ પ્રખ્યાતિને પામ્યા અને એનાં જોર ભારે જામ્યાં, એવી જ રીતે આપણે પણ મનથી કરવા ઇચ્છીએ તો આપણી સંસારમાં સારી કીર્તિ ફેલાય.

(૭) આપણે આપણાં શુભ ઇચ્છના પુદ્ગલો વેરેને એવાં

સારા કામો કરીએ કે જેથી આપણી નામના આ દુનિયામાં કાયમ રહે, અને આપણો દાખલો જોઈને કોઈ પણ માણસ એવાં કામો કરવા હિંમત કરી શકે. દુનિયારૂપી મહાસાગરમાં કામ કરતાં જેનું વહાણ ખરાબે અથડવાથી ભાંગી જાય છે, અને એથી તે માણસ તેની પાસે કાંઈ ન રહેવાથી એકલો દુનિયારૂપી સમુદ્રમાં ભટક્યા કરે છે. (આપણે ખરાબ રસ્તે ચાલી દુષ્કર્મો કરીએ તેથી જ્યારે આપણું મૃત્યુ થાય ત્યારે આ સંસાર સમુદ્રમાં ચોમેર જોયાં ખાવાં પડે અને મોક્ષને મેળવી શકાય નહિ.)

(૮) માટે તું ઉઠ, તૈયાર થા, અને હિંમત અને હોશ રાખીને હવેમે વળગ, અને ચંચળાઈથી જળ નાખીને આજસ છોડી દેખે જ્યાં જ પ્રેમથી કામને વળગ, વળી ધીરજ બાવીને નવાઈનાં કામો કર, અને કામો કરવામાં કદિ પણ હિંમત હાર નહિ અને કામ પૂર્ણ કર્યા પછી પૈસાની (ફળતી) રાહ જોઈશ તો ઇશ્વર જરૂર તે આપશે જ.

(૯) અરે જો માનવી ! મારું બોલેલું હૃદયમાં ગ્રવણ કરી, આ સારા નવ છંદ ગાઈ તું ગુણી થા, અને એમાં કહેલી વાત ખ્યાનમાં લે, અને હૃદયમાં ખરાબ વિચારો બાવ નહિ અને આ ગરીબ રણછોડની વિનંતિ વાંચીને તરત જ તેની ખરાબર તુલના કર, અને મનની અંદર સુખ ધમ્મજો હો તો પ્રજનો દાસ થઈ હોંશથી ભડિત કરી તેની સેવા કર.

પાઠ ૫૧ મેા, સંસાર સાગરના તોફાનોમાં પડેલી નૌકા
સોડે=કિનારે. વાળવું તે.

પ્રમથુ=મુકનને ફેરવી વડાણને નાવિક= (નૌકા+વ) ખલાસી, વ-

હાણુ હાકનારા.

સુસવાટા=ખૂબ જોરમાં ફેંકાતો

પવન.

ગર્વ=લઈ જવાની હિંમત.

વસીવાય છે=મુંઝાય છે.

તિમિંગલ=મગર મચ્છ, મોટાં

માખ્યાં.

નોકા=વહાણ.

ખાડખાડખા=ખાટા ટેકરા.

કરણાનિધાન=[કરુણા+નિવાન] કર-

ણાના ભંડાર. (છ. તત્ત્વ)

ખેપ=મુસાફરી.

બૂતેશ=(મૂત+ઈશ) જીવનો ધણી,

પરમેશ્વર.

દેજો હાથ=મદદ કરજો.

(૧) ઝમણ દેવાય તેવું રહ્યું નથી તો આ દેહ રૂપી હોડીને કાંઠે શી રીતે બધ જઈ શકાય ? (સત્કર્મોં ક્યાં નહિ, અને દેહને અંત આવવાની તૈયારી છે, તો હવે મોક્ષ શી રીતે પ્રાપ્ત કરાય ?) અરેરે ! હવે શું થશે ? સદ્ ચાલ્યું જાય છે, અને નાવિક (ધર્મર) કહેલું કાંઈ કાને ધરતા નથી. વળી વરસાદ આવે છે, અને વચમાં પવન સુસવાટા કરતો વાય છે. (બીજી ઉપાધિઓ પણ નડે છે) હે પ્રભુ ! હવે સંસાર રૂપી સાગર પર હોડી હાથ રહેતી નથી.

(૨) વહાણ ડોલું ડોલું થાય છે, સુકાન કાંઈ કામ કરતું નથી અરે જુઓ ! કોઈ ઠેકાણે કાંઈ દેખાય છે ! અરેરે ? સર્વ સાધનો ખુટી ગયાં (જીવવાની આશા તુટી ગઈ) અને હવે હિંમત ન રહી, તેથી મન મુંઝાય છે. અરે ? આરે તરફ મોટા મગરમચ્છો આવીને ખરેખર હોડીને નમાવી નાખે છે (દુષ્કર્મ રૂપી મચ્છો) હે પ્રભુ !

(૪) માઈ મેળવેલું બધું જન હવે પાણીમાં જાય છે, અને ખરેખર છેવટે (મૃત્યુ આવતાં) આ મુસાફરી નકામી થઈ પડી, હે પ્રભુ ! હું જીવ સમુદ્રમાં રખડતાં ખરેખર માર્ગ ભૂલ્યો અને મારે

માથે બહુ (દુઃખ પડ્યું) થઈ. હે પ્રભુ મારા પર દયા લાવી અને મદદ કરજો કારણ હું તમારે જ આશ્રયે પ્રથમથી જ. હું હે પ્રભુ.

કવિના પિતાનો મંદવાહ

પારો=અરમી માપક ચંત્રમાં હોય વામી નાખ્યો=કાઢી નાખ્યો,
તે; શરીરમાંનો ધાતુ. ફેંકી દીધો.

સદીસા=આગળથી. હોડો=હોકાચંત્ર (જેનો કાટો
ફાળ્યો નહિ લેસા=જરા પણ ધાતુ હમેશાં ઉત્તર ધ્રુવ તરફ રહે છે)
કામ આવ્યું નહિ. ટકટક=એકી નજરે, તાકીને.

વાદ્યો=રોમે. ટ'ડેલ=કમ્પાન.

ખરાં=ઉગરવું તે, બચાવ. ધૂમ=ખેભાન.

(૧) હે ભાષા ! હવે શરીર રૂપી વહાણ તોફાનમાં છે, અને કોઈ પણ ઉપાયો હાથમાં રહ્યા નથી, તે તારી યુક્તિ પ્રયુક્તિઓ ધણી જ કરી, પણ રાત્રિ પડી ગઈ.

(૨) જ્યારે પારો નીચે ઉતરવા માંડ્યો, ત્યારે તે આગળથી બળ્યું હતું કે તોફાન થશે, તેથી તોફાનમાંથી વહાણ બચાવવાને તું ધણો જ મથ્યો, પણ જરા પણ ફાળ્યો નહિ, અને વાદ્યો ઘેરો ધાલ્યો (રામમાં ઘેરાઈ ગયો,) અને તોફાનની સહઆત થઈ.

(૩) બહુ તોફાની વટોળાઓ છૂટયો, તેથી સઢો ચીથરાં થઈને જુદી જુદી જગાએ ઉડી ગયા, આવા વખતમાં માણસો શી રીતે બચી શકે ?

(૪) વહાણ ડાહ્યમડોલા થવા માંડ્યું, અને તેમાં પાણી ભરાવા માંડ્યું ! અને જ્યારે તેનું સૂકાન પૂરેપૂરું ભાંગી ગયું ત્યારે વહાણ આકું અવળું ઢોળવા માંડ્યું.

(૫) જે કે તેમાંથી બધું માલ દરીઆમાં ફેંકી દીધો, 'તો પણ તે પૂરું તરી શક્યું નહીં, અને બધા ખલાસીઓ તણાઈ ગયા તો ઉતારીએ (મુસાફરો) કેમ ન મરે (તણાયા) ?

(૬) અંધારામાં ધ્રુવ અને હોકામંત્ર પણ દેખાતું નથી; એવે વખતે ટડેલ ઉભો ઉભો ટગર ટગર જુએ છે કે ક્યારે અને ક્યાં કુશ્યું છું.

(૭) જેમ જાઓ ફેફ ક્યોં હોય, અને કુશીને યોશવાના હોસ રહ્યા ન હોય, તેમ કમાન થાકથી યેલાન બની ગયો છે, અને ધીમથી શ્વાસ મૂકે છે [મોત નજીક આવવાથી નિસાસા મૂકે છે]

(૮) તેમ લાલશંકર જે વહાણનો ખલાસી છે, તે વહાણ પણ ખરાબા પર ચડીને બાંગો ગયું, (મૃત્યુ પામ્યો) અને તેના ખાલી જોખાનો (જીવ ગયા પછીના ક્ષેવરનો) પણ નાશ થયો અને તેના વારસ (દીકરો) નમંદાશંકર પણ રાખને રહ્યો.

પાઠ પઠમે, પરમેશ્વરની સ્તુતિ વિષે.

પરમેશ્વર=(પરમ+ઈશ્+વર) મોટો વણસે=અગ્રે.

બધી, મોટો ઇશ્વર.

વણસે=વગર.

સ્તુતિ=(સ્તુ=જ્ઞાનવૃત્તિ) વખાણ નરધારો=નકી કરી. (નિર્ધારી)

અરજ.

મેઁની=પૃથ્વી.

રચના=(રચ+અન+ચ) બનાવટ.

હરી=લઈ લીધી.

રચનારે=અન.વનાર.

દુઃખકાળે=દુઃખ વખતે.

કશ્યાણુ=કમાળુ.

આપદ=પીડા, દુઃખ (આપદિ)

પ્રભુતા=મોટાઈ.

દાહતી=[દહ=માળવું] બાળતી.

મજરા=મન, વિનિતિ,

મહિની=(મહિની) મેહી,

કચ્છી=(કચ્છ+કહેવું) ગણ્યો, કહેવો. સદ્ભાગી=શારા ભાગ્યવાળા.
 ચોક્કસ=(સ્તોક) જથ્થો. જનરંજન=માણસોને રાજી કરનારા.
 બધીબધી=બની બની. તનવંત=શરીરવાળા (જન+વંત)
 તાપ=દુઃખ. નિજનો=પોતાનો.
 જમપાલુ=[જમપાલક] દુનિયાનો ખુની=ખુન કરનારો.
 પાળનાર, પરમેશ્વર. ગણના=ગણતરી.
 કથી=કહી. અદ્યપણુદિ=થોડી જુદી વાળો.
 જણ્યો=લેલકે. ઝોયર=(ઝૂ+ચ) બોલો.

(૧) હે દુનિયાની બનાવટના બનાવનાર બધી, કહ્યાણ ?
 અમારા પર મહેરબાની કરો. હે પ્રભુ ! તું તારી મોટાઇ ધારણ
 કરીને અમારી અરજ ધ્યાનમાં લઇ અમારો રોગ લઇ લે.

(૨) હે સુખીઆ ! તમે અમને સુખી કરવાને તમારા કર
 વાપરો, જેથી હું તને બહુ શુક્ર, હે પ્રભુ ! તારી બક્તિ સિવાય
 માણસની ધારણી ધારણા ખરેખર બગડે છે.

(૩) હે પ્રભુ ! આ દુનિયામાં જે જે માણસો જન્મે છે, તે બધાની
 તેં પીઝ હરી લીધેલી હોય એવું જણાય છે; વળી દુઃખની વખતે તેઓનાં
 દુઃખો કાપી નાખીને તેં તેઓને તારાં દીકરી દીકરા જેવાં ગણેલાં છે.

(૪) હે ઉપકારી ! જે ધરીએ તેં જેટલાં પ્રાણીઓ બનાવ્યાં તે
 બધાં ઉપર તેં ઉપકાર કર્યા છે. હે ગુણવાન ! તારા ગુણ વાંચીને
 તેઓની જરા જેટલી પીઝ પણ ટળી ગએલ છે.

(૫) જે દુર્ણુદિ હંમેશાં અમને બાળતી હતી તે મૃત, અને
 સદ્યુદિ આવી, જે કાષ્ટ કવિઓ તારી કવિતા કરી તારા ગુણ માવા
 એસે તો તેના મોટા ચોકડો થશે, અને તે બનાવી બનાવીને
 ચાકી જશે.

(૬) અમારાથી જે નખમાં પણ ખમી સકાવું નથી, એવાં કેટલાંએ દુઃખો બિચારાં જીવતાં પ્રાણીઓ ખમે છે, હે જમતના પાલક ! બધા ઠગ લોકો ઠગવાની વાતો કરે છે, પણ તું આખી દુનીઆનું પાપ હરી લે છે.

(૭) રજકણની મણત્રીનો પાર પામી શકીએ છીએ, પણ તારા હાપણની મણત્રીનો છેડો આવતો નથી, સેંકડો માણસો આ દુનિયામાં જીજીશું ફરે છે. પણ ભાગ્યશાળીઓ જ તારી સેવા રૂપ સદ્ ભાવના ધરી શકે છે.

(૮) હે સુખના કરનારા ? તેં માણસોના સુખના કારણે તેઓ રાજ ધામ એવા રંગો બનાવ્યા છે, જે માણસ તને નમશે નહિ તો તે માણસને વાનર જેવો જણવો.

(૯) તને છોડી દેવાની જે વાત કહે તેને માણસો પોતાનો જ ખુની (આત્મધાતી) છે એમ ગણે છે. જે કોઈ તારા ગુણની મણત્રી કરવા માંડે તો તારા ગુણો મણતાં મણતાં જ તે મરી જાય (મતલબ તારા ગુણો અપાર છે.)

તારા ગુણો મણતાં કદિ પણ પાર પામી શકાતો નથી તો દલપતરામ કવિ કહે છે કે હું થોડી બુદ્ધિ વાળો આ કવિતા બનાવીને તારા ગુણો શું કહી શકું ?

અભિમાન તજવા વિષે.

અભિમાન=(અમિ+મન+અ) અંહાકાર સમાપર=નબળા વખતમાં.

હજારવસા=બધું કરીને, નક્કી. મહોન્મત=(મદ+અન્મત) મદમાં

હલકો=ખરાબ સ્વભાવનો.

છત્રી ગમેલા.

કેશુ=વચન.

રિપુ=શત્રુ.

ખાણુ કામનાતીર કામકુ.

શીળી=હાંડી.

ગુણમાન=ગુણના માથનો, યશોમાન.

સજે=ધર.

સાર=સારા.

ચહો=છપ્પે.

નમ્ર=નિરભિમાની.

પ્રભુપદ=પ્રભુનું ધામ, મોક્ષ.

પૂરણ=પૂરેપૂરું.

બ્રહ્મપિછાન=પ્રભુનું ઝોળખાણ.

રસાળ=રસિક, આનંદ આપે એવા.

પ્રભુપ્રતિપાલ=પ્રભુ પાલક રાજા.

(૧) કાંઈ માણસ કદિ પણ અહંકાર કરે તો તે બધું કરીને બહુ જ હલકા સ્વભાવનો હોય છે. માટે હું તમને આ સાફ વચન કહું છું. તે તમે જાનથી અવણુ કરો, અને ભગવાનને બળને અભિમાનને છોડી દો.

(૨) રાવણુ જેવાનો પણ અહંકાર પડી જાયો, અને વખત જતાં સર્વે તેના શત્રુ થયા, અને છેવટે તેને પ્રાણનું નુકશાન થયું (જીવ ગયો) માટે ભગવાનને બળે અને અહંકાર છોડી દો.

(૩) વળી કહો કે દુર્યોધન જેવા અને કણુ જેવા હાલ કયાં છે, જેઓ હંમેશાં સદાચૂત તથા દાન આપતા હતા, તેઓ પણ અહંકારમાં મરણ પામ્યા. માટે ભગવાન.

(૪) જે યોદ્ધાઓ જ્યોતની અંદર પ્રખ્યાતિ પામેલા હતા, અને પોતાના દુશ્મનો ઉપર યુક્તિથી ગુસ્સો કરતા હતા, એવા બળવાળા પણ પોતાનાં તીર કામમાં મૂકી દહીં મરણ પામ્યા. માટે ભગવાન.

(૫) જેઓના માથા ઉપર છત્રની ઠાંડી છાયા થતી, અને જેઓ કાંઈ પણ કરતાં જરા પણ ડરતા નહિ. એવા માણસો પણ મરી ગયા, અને ફક્ત તેમના ગુણગાન જ રહ્યા. માટે ભગવાન.

(૬) જે માણસ બધા સારા ગુણો ધારણ કરે. પણ જે સાચે

જરા પણ અભિમાન રાખે, તો તે દૂધ અને સાકરમાં ઝેર મળ્યા
બરાબર થાય. માટે ભગવાન૦

(૭) જો તમે દુનિયામાં તમારી આખર મેળવવા પ્રયત્ન કરો
તો તમે કોઈ કદિ પણ અભિમાન કરશો નહિ. જો તમે નમ્ર હશો
તો ગુણવાન થશો. માટે ભગવાન૦

(૮) જો અભિમાન જાય તો ધણા જ મિત્રો મળે, અને પ્રભુ
પદ્મો પવિત્ર પ્રેમ મેળવી શકાય, અને તેથી પરમેશ્વરનું સંપૂર્ણ
જોગબાણ પડે. માટે ભગવાન૦

(૯) કવિ દસપતરામ કહે છે કે હે સર્વ પ્રભુજનો અને
પ્રભુ પાલકો ! આ નવ રસિક છદો સાંભળો, અને પછી તે વિગત
મનમાં ધારીને બરાબર વિચાર કરો. માટે ભગવાન૦

પાઠ પપ મી, હિમાલયનું વર્ણન.

હિમાલય=(હિમ+આલય) બરફનું પવનઉઠકેયે=પવન વાવાથી
ઉઠાયું. દેવ=જન્મલેનો અગ્નિ, દાવાનળ.

હિમાચળ=(હિમ+અચળ) જ્યાં કાયમ દેવદાર=દેવદારનાં ઝાડ,

બરફ રહે છે તે.

તરરકંધ=(તર+સ્કંધ) ઝાડની ડાળી.

મેટુલ=મેસવાથી.

તરરકંધ યુધ્ધે=ઝાડની ડાળીઓ.

જાહેનવી=જાહેનુ રાજાની પુત્રી,

ધસાવાથી.

મંગા.

પુત્રપુત્રી=પુત્રપુત્રી ગુણો.

અમહર્તા=આકાને હરનાર (અમહર્ત)

પ્રબલન=(પ્ર+બલ+ન) સળગવું.

કુન્દિ=સિંધારે

ધારા=ધાર

પાવંતીપતિ=શંકર.

આતુર=અનવાળો.

પંકજ=પંકજ

આરત=પીઠ. (બસિ).

સજ્જન=(સજ્જન) સારો માણસ.	મૃદંગ=પખાવ.
તલપ=છદંગ.	શિવવસ્ત્રાન=શિવને વહાલું
શરભ=એ આઠ પગનું કલ્પિત	સંગીત=(સમ્+ગી+ત) ગાયન.
પ્રાણી છે. હાથીનો કદો દુશ્મન	સાળે=સામગ્રીઓ.
ગણાય છે.	ઉપતર=ઉપલી બાજુ.
ખાંત (ખાંતિ)=વહેમ.	વિશેષ=વધારાનું જેવા કાચક.
અંગભંગ=શરીરનું ભંગવું.	બાળનિયમન=બાળા રાગને બંધન
મગનસું=મગન સાથે.	કરવા. (નિયમ+અન)
આરંભે=શરૂ કરે.	તપર=તેજાર.
પરિભવ=હાર.	કોંચ=એ નામની હિમાલયમાંથી
વેણુ=વાંસળી, વાંસડા.	ટિબેટમાં જતાં સાંકડી ખીણ છે.
કિન્નરીઓ=સ્વર્ગની ગાનારીઓ.	પ્રતિવર્ષે=દરેક વર્ષે.
કોકિલકંઠે=કાયલના અવાજે.	ભૂચુ કુળદીપક=ભૂચુ કુળ દીપાવ-
ત્રિપુરવિજય=ત્રિપુરાસુર નામના	નાર. (પરશુરામ)
દેવને મહાદેવે માર્યો હતો, તે	તેડે છે=ખોલાવે છે.
પરાક્રમ વિષેની કાવતા. (ત્રિપુર	વીસજીન=જેને વીસ જીન છે તે
+વિનયન)	રાવણ. (બહુ ત્રોહિ.)
ઉત્સાહે=આનંદે.	અખત્યા છે=ડોલી ગયા છે.

(૧) જે બરફને લીધે ધોળા દેખાય છે અને જેના પત્થરો પર કસ્તૂરી મુગ બેસવાથી જેની સુગંધ તે પત્થરો પર બેઠેલી રહી છે. વળી જ્યાંથી મંગાળ નીકળે છે, એવા હિમાલય પર્વત પર ઘું ખડોચ, અને તેના થાક ઉતારનારા શિખરો પર ઘું બેસ તે વખતે

તેની શોભા જાણે શંકરનો પોઠીયો તેનું શરીર ઉજાળતો ન હોય એવી જણાશે.

(૨) દેવદારના ઝાડની ડાળીઓ પવન જોરમાં વાવાથી ધસાય છે, અને તેથી અગ્નિ ઉત્પન્ન થાય છે. તે જંગલી ગાયોના પૂજાના ગુચ્છને કામકામ સજાગવી પવંતને પીડે છે, તો તે વખતે તારી હજારો ધારોથી તારે તેને ઝોલવવો થટે છે. કારણ કે સજાગનો જે સંચય કરે છે. તે હચ્છવાળાની પીડાને દૂર કરવા માટે જ કરે છે.

(૩) સરભ નામનું પ્રાણી હાથી છે એમ માનીને (હાથીના વહેમમાં) તારા પર ઐકદમ ગુસ્સાથી તલપ મારે છે, તે કદા તેનું શરીર ભાંગવાને માટે જ. કારણ કે હે હિમાચળ ? તું તો ચંચળ છે, અને મનની સાથે વાત કરનારો છું (ધણે ઉઝો છું) અને તેને તનતોડ કરાનો મારમારી ખડખડ સામું જોષ્ટને હસે છે. કારણ કે વગર વિચાર્યું આરંભવાથી કાણે હાર નથી ખાધી ?

(૪) વાંસળીઓમાં પવન ભરાવાથી ત્યાં મધુર અવાજ થાય છે, અને તેની સાથે સુંદર કિન્નારીઓ પણ કામલ જેવા મધુર કંઠથી શંકરની જીતના ઉત્સાહની કવિતાઓ જાણે ગાતી હોય નહિ તેવું જણાય છે. તે વેળા તું ગુફામાં પખાળના અવાજથી ગાજતો. તે જાણેશિવને વહાણું સંગીત સંપૂર્ણ સામગ્રી સાથે મળું હોય નહિ ?

(૫) હિમાલયની ઉપલી ખાણના ભાગ પર જે જે વધારે જોવાનું હોય, તે તે જોઈએ. (૧) બળી રાજને વશ કરવા માટે ભગવાને ધરણ વામનજીનું રૂપ, તેનાં સ્થાન પગલાં જેવું બાળનિયમન છે તે જોઈ તું ન્યાયી દરેક વર્ષે હંસનાં ટોળાં આવે છે અને જ્યારે

તથા બૃથ કુળ દીપક જે પરશુરામ તેની કીર્તિની જે ખરેખરી બારી છે તે કોંચની બારીમાં તું પેસ.

(૬) પછી તે બારીમાંથી ઉંચે ઉત્તરમાં તું મુસાફરી કર, તું હોંશથી કેલાસ પર્વત પર જઈને તેનો મેમાન થા, જે તે તને બોલાવે છે ! અને રાવણના ભુજબળથી જેના સાંધા ઢીલા પડી ડાઘી ગએલા છે તેવા તે શિખરની તું શોભા જો.

પદ

મૃદુ=મધુર, ધીમું.

અપરંપાર=(અપરમપાર) ધણીજ.

મોરાર (મુરારિ=મુર+અરિ=શત્રુ) મુર

ગિરિવર=મોટો પર્વત, પર્વતમાં શ્રેષ્ઠ

નામના રાક્ષસને મારનાર.

(ગિરિ+વર)

નિરોગી=રોગ વિનાના તંદુરસ્ત.

શીપ=(શિર્ષ) માથું, શેષનાગની ફેણ.

આપધધારક=આસડધારણકરનાર.

મગન=ખુશી. (મગ્ન).

(પર્વત)

ચંદા=ચંદ્ર.

ધન્વંતરિ=એ નામનો વૈશ્વ.

પુહિન=અરક્.

શીત=હંડી.

વપ્રુ=શરીર.

વરષા=વરસાદ.

શ્રમાવા=શ્રાંત પાડવા.

જવાલા=અગ્નિની જળા.

ત્રિવિધ તાપ=(ત્રિ+વ્રણ+વિષ=જાતિ)

પવન તરંગ=પવનના ઝપાટા.

ત્રણ જાતનાં દુઃખ (આધિ,

જનન=(જન્મ+જન) જન્મવું તે.

બાધિ, ઉપાધિ).

સ્થિતિ=(સ્થા) હોવાપણું, હયાતિ

વાસકુંઢી=વાંસળી વગાડી.

સુખકાર=સુખ કરનાર.

(૧) હે ગિરિવર ! તારી શોભા અપાર છે, તને કું હજારો વખત વારી જઈ છું. શેષનાગના માથા પર પૃથ્વી રહેલી છે, અને તેના પર હે ચાર ? (પર્વત) તું સ્થિર રહેલો છું હે ગિરિવર !

(૨) તને ચંદ્રમા આકાશરૂપી ત્રોષભાંધી ખુશી થઈને જુએ છે હે ગિરિવર !

(૩) ત્રણે પ્રકારનાં દુઃખોને મટાડવા તું તારા શરીર પર બરફ ધરે છે. હે ગિરિવર !

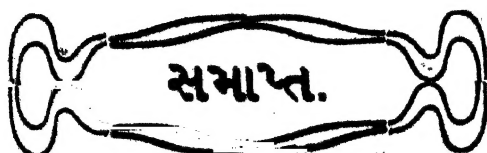
(૪) જેવી રીતે શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન વાંસળી વગાડીને ગાયન કરે છે તેવીજ રીતે તું પણ વાંસને વગાડતો દૃઢવૃત્તને ધારણ કરનારો અડોલ જણાય છે હે ગિરિવર.

(૫) વળી તું નિરાશી કરનાર, અને દરેક ઔષધીને ધારણ કરનારો છે, તેથી તું ખરેખરો ધન્વંતરિનો અવતાર છે હે ગિરિવર.

(૬) તું ટાઢ, તાપ, વરસાદ, અગ્નિને જરાવાર પણ ગણતો નથી. હે ગિરિવર.

(૭) તારા પર પવનનાં મોજાં ઉછળ્યા મારી રહેલ છે તેની પણ તને દરકાર નથી હે ગિરિવર.

(૮) તારા જન્મને અને તારી સ્થિતિને ધન્ય છે કારણ કે તું હમેશાં સુખ આપનારો છે હે ગિરિવર.

વિદ્યાર્થીઓએ તથા મહેતાજીઓએ પસંદ કરેલ પુસ્તકો

ધોરણવાર નોટો : ધોરણ પહેલું ૦-૩-૦ બીજું ૦-૫-૦ ત્રીજું ૦-૬-૦ ચોથું ૦-૧૨-૦ પાંચમું ૧-૨-૦ છઠ્ઠું ૧-૪-૦ સાતમું ૧-૮-૦.

વાંચનમાળાના પાઠનાં તથા કવિતાનાં અર્થ :

ધોરણ પહેલું ૦-૧-૬ બીજું ૦-૩-૦ ત્રીજું ૦-૩-૦ ચોથું ૦-૪-૦ પાંચમું ૦-૫-૦ છઠ્ઠું ૦-૬-૦ સાતમું ૦-૮-૦.

કન્યાશાળા માટે : બાળગરબાવળીના અર્થ ભા. ૧લો ધોરણ ૨-૩-૪ માટે ૦-૩-૦ ભા. ૨જો ધોરણ ૫-૬-૭ માટે ૦-૩-૦. કન્યાવાંચનમાળાના અર્થ પુ. પહેલું ૦-૩-૦ પુ. બીજું ૦-૫-૦ પુ. ત્રીજું ૦-૭-૦ ઉત્તના ગ્રંથનું કામ તે કપડાં વેતરવાની સમજ ૦-૪-૦.

સંક્ષેપ મુખ્ય ગણિત : ધોરણ પહેલું ૦-૧-૦ બીજું ૦-૧-૬ ત્રીજું ૦-૨-૦ ચોથું ૦-૨-૦ પાંચમું ૦-૩-૦.

સૃષ્ટિજ્ઞાન માને પદાર્થપાઠ : ધોરણ પહેલું, બીજું દરેકના ૦-૨-૦ ત્રીજું, ચોથું દરેકના ૦-૩-૦ પાંચમું, છઠ્ઠું દરેકના ૦-૪-૦.

સચિત્ર દ્રોષ્ટાંત બુકો : ધોરણ પહેલાથી પાંચમાં સુધી દરેકના ૦-૧ ૦ છઠ્ઠું ૦-૧-૬ સાતમું ૦-૨-૦.

ડીક્ટેશન શિયાળુ : ધોરણ પહેલું, બીજું, ત્રીજું કી ૦-૨-૦ ચોથું, પાંચમું ૦-૪-૦.

ભરતખંડનો સંક્ષેપ ઇતિહાસ : ૦-૧૦-૦.

નિખંધ સાર સંગ્રહ : કી. ૦-૧૨-૦.

સરલ ગુજરાતી બ્યાકરણ : કી. ૦-૩-૦.

કમીશન ભરપુર મળશે, ભાવ માટે સુચીપત્ર મંગાવો.

જેવંદ તલકશી એન્ડ સન્સ : મુકેશ્વર : વલ્લભ સહેર.
